Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№3 (9378) | Пятница, январь 4 | 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Совет кижилер бүгү улустуң социалистиг чарыжының тугун ам-даа улам бедик тудар, боттарының кызымаккай, шалыпчы ажыл-ижи-биле 1974 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседирин хандырар дээрзинге СЭКП Төп Комитеди бүзүрелдиг.

ПАРТИЯГА, СОВЕТ УЛУСКА СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Партиявыс Төп Комитединиң Пленуму беш чылдың үшкү чылының түңнелдерин үндүрген, бо чылдың планының телевилелин көрген болгаш түүлдүг деп саналаан. ССР Эвилелиниң Дээди Соведи 1974 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш бюджединиң дугайында хоойларны хүлээн алган.

Ам экономика, социал болгаш культура тургузуушкунуңуң эвлечеглиг сорулгалары тодаргайлаттынганда, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседиринге беш чылдың дөртү чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээринче партияны, совет улусту — коммунистерни болгаш комсомолчуларны, бүгү эр, херээжен ажылчыннарны, эр, херээжен колхозчуларны, үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның специалистерин, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

1973 чыл совет улустуң маадырлыг ажыл-херектериниң чыл демдеглелинге шалыпчы ажыл-иштиң чылы болуп кирер. Ол чыл бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле демдеглеттинген, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарынга улус болгаш үре-түңнелдиг ажылдың чылы болган.

1973 чыл делегей ареназынга таарымчалыг чугула өскерлиишкиннер-биле, бистиң ленинчи партиявыстың, социалистиг Төрөөн чуртувустуң делегейге ат-алдарының улам ыңайгы өзүлдези-биле демдеглеттинген. Тайбың программазының идеялары, СЭКП-ниң акы-дуңма чурттар-биле сырый чаңгыс эшке боттандырып турар идепкейлиг, инициативчи делегей политиказы социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжышкының улам улуу-биле быжыглаан, планетаның бүгү политиктиг байдалынга чаагай салдарын чедирген. Делегей харылааларының хөгжүлдезинде эргилде — дүшкүүрлүг чоруктан болган «соок дайындан» дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче болган ацгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кады ажылдажылгазынче угланган эргилде тодаргай.

Улустарның тайбыцының болгаш айыл чок чоруунуң хөрээнге бистиң ленинчи партиявыстың, СЭКП ТК-ниң Политбюзунуң, ТК-ниң Чиигине секретарь эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң киирип турар аажок улуг салыышкының совет кижилер, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен бедии-биле үнелеп, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын изии-биле деткин болгаш түүлдүгүнүң турар.

Ол деткимчеге даянып адаш, Төп Комитет улустарның айыл чок чоруу болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, тайбын, хөсталга болгаш социал депшилге хөрээниң тиилелгези дээш демиселди моон соцгаар-даа чайгылыш чокка, быжыг болгаш идепкейлиг чорудар.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының чедиишкиннери коммунистиг тургузуушкунга, совет улустың тайбың тургузукчу ажыл-ижинге делегей талазы-биле таарымчалыг байдалларны тургузуп турар.

Эштер!

1973 чылда чедип алдынган түүлдерни долу хемчээлге үнелеп көөр төлээде, ооң эгелээн үези чиик эвес турганын сактып алыылы. 1972 чылдың бойдузунуң чайгаар халаптары көдээ ажыл-агыйга эвээш эвес каража-көгаралды таварыштырып, экономиканы байдалды ниитизи-биле нарыыдалып, беш чылды күүседиринге чамдык бергелерни тургускан. Ооң-биле холбаштыр 1973 чылдың түгле көл планныг онаалдаларын күүседири эвес, харын ол онаалдаларны дыка ажырары негеттиниң келген. Чиик эвес сорулга шак ыыдыг турган. Оны шиитпирлээринге совет кижилер хөй түүлдерни кылган болгаш хөй түүлдерни чедип-даа алган.

Ажылчын аңгының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эртем-биле кады кызымаккай ажылы-биле совет индустрияның улам хөгжүлдезин хандырган. Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлии чылда 5,8 хуу чедирер даалганы 7,3 хуу көвүдеткен. Пландан ажыр 7 миллиард ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. 915 миллиард киловатт-шак ажыг электри энергизын бүдүрүп үндүрген, 420 миллион тонна нефтини, 670 миллион тонна хөмүрдашты казып тыпкан, 131 миллион тонна каңны, 91 миллион тонна прокатты, 72 миллион тонна минералдыг чемишчидилгени бүдүрүп үндүрген. Үлетпүр бүдүрүлгелиниң бүгү өзүлдезинин бештиң дөрт кезээнден хөйүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күсели-биле чедип алганын айтыры чугула. Чүүк сөөртүлгезинин планы ажыр күүсеттинген.

Бүдүрүлгениң техниктиг деннели өлүп, ооң технологизы болгаш организастаашкыны сайырангайжын турар. Мурнакчы эртемнин болгаш техниканың негелдезинге дүгжүп турар машиналарны, дериг-херекселлерни, приборларны, материалдарны бүдүрүп үндүрери көвүдеп турар.

Тудугжуларның, монтажчыларның болгаш ажыглакчыларының кызымаккай күш-ажылы-биле тоску беш чылдың дыка хөй чугула тудугларын тудуп, ажыглалга киирген. Оларның аразында — Самотлор-Альметьевск аразында ийи мун километр ажыг узун дурттуг нефть дамчыдар хоолайы, «Азовсталь» металлургия заводунуң кылын демир кылыр станы, Орск-Халиловонуң комбинадының домна суугузу, «Уралкалий» комбинатта минералдыг чемишчидилге кылыр бүдүрүлге чери, Павлодарның трактор заводунда, Донецкиниң хевенсаазын комбинадында чаа-чаа күүлер, Ново-Горькийниң белок-витамин бүдүмелериниң заводу бар. Чыл иштинде 90 миллиард ажыг рубль өртектиг чаа-чаа бүдүрүлге черлерин, цехтерни, фермаларны, суггарылга системаларын, чурттал бажыннарын, школларны, клубтарны, эмнелгелерни болгаш өске-даа тудугларны кылган.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң маадырлыг күүсеннишкиннери улуг тиилелгелиг болган. 1973 чыл тараа дээш бүгү улустуң демиселинин ёзулуг чылы болган. Анаа үлетпүрүүн, тудугнун, транспорттуң ажылчыннары, Совет Армиянның дайынчылары, студентилер, хоорайларның болгаш ажылчын суурларның чурттакчылары, колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары-биле кады идепкейлиг киришкеннер.

Өске бүгү ажыл-хереккe ыпкаш, республикалар, крайлар, областар ажаан алышкын техниказы-биле, транспорт-биле, механизатор кадрлар-биле бот-боттарынга акы-дуңманын дузалажыын коргусчүп турганнар. Ажылчы чоннар коллективтериниң эгелээшкинин ёзугаар көдээге ажылдаар тракторларны, комбайннарны, транспорт дериг-херекселлерин, артык кезектерни немештир кылып үндүрген, пландан ажыр бир миллион тонна ажыг минералдыг чемишчидилгени бүдүрген. Маная ажылчын ангының болгаш тараачыннарның күчүлүг күжү, бистиң улустарның өндүр-улуг найыралы база катап илергейлеттинген.

Ол бүгүнүң түңнелинде эң чаагай бедик дүжүттү ажаан алган. Тарааның ниити чыыллазы 222 миллион тонна ажыг болган. Күрүне шыгжамырыңга 90 миллион тонна ажыг азы 5,5 миллиард пуд тараазы үрган. Тараа садарының улус ажыл-агый планын эвилелдешкен республикалар шуптузу күүседипкен.

Россия Федерациязының шөлдериниң ажыл-ишчилери аная улуг салыышкының киририн, Төрөөн чуртка 3 миллиард 180 миллион пуд тараазы бергеп. Боттарының сөзүн алдарлыы-биле эвлеп — күрүнеге бир миллиард пуд ажыг тараазы саткаш, Украинаның тараажылары база-ла байлак дүжүттү бергеннер. Казахстан күр черниң чөрбиги ажаан алышкының төлептин-биле дооскан — чурт ол республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан бир миллиард пуд ажыг тараазы алган.

Чурттуң хөвенчилери боттарының хүлээлгезин база чедиишкинниг күүсеткен. 7,6 миллион ажыг тонна «ак алдынны» белеткээн. Өзбекистанның колхозтары болгаш совхозтары 4,9 миллион тонна, Туркменияның — бир миллион тонна ажыг чиг хөвенни берген. Картофельди, ногааларны, шайны болгаш чер ажылының өске-даа продукциязын эрткен чылдыңдан дыка хөйну белеткээн.

Мал ажылының ажылдакчылары шудургу ажылдаан. Эрткен кыштын байдалы кончуг нарын турза-даа, олар будуруушкунну эвээжетпээн, харын-даа өстүрүрин хандырган. Колхоз, совхозтарга малдың бүгү чүзүнүнүн баш саны болгаш куштар саны көвүдээн. Мал ажылының продукцияларын салып алырының планы күүсеттинген.

Эртем ажылдакчылары, совет эртемденнер чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. Оларның шудургу чогаадыкчы ажылын совет улус бедии-биле үнелеп турар. Эртемниң чедиишкиннери бүдүрүушкүнүң улам сайырангайжыдар болгаш интенсификастаар арганы берип, ону организастаарын болгаш технологизын өскертип, эртем-техниктиг депшилгенин чаа-чаа өруктарын, аргаларын илередип, коммунизм тургузарының хөрээнге бараан боп турар.

Бистиң чуртувуста улустуң ажылдап тургаш тургускан бүгү байлактары улустуу болур. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүнүң өзүлдези совет кижилерниң материалдыг чаагай амыдырал деннелин бедидер талазы-биле чугула хөй-хөй хемчеглерни боттандырар арганы берген. Чоннуң боттуг орулгалары, ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевири, колхозчуларның ажыл төлевири улгаткан, хереглелдиг ниитилел фондулары өскен. Беш чылдың үш чылының тургузунда 320 миллион ажыг дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттал бажыннарын туткан, ажыглалга хүлээдип берген. 34 миллион ажыг кижи чаа бажын алган. Улус өөредилгезин сайырангайжыдар талазы-биле хемчеглер алдынган, медицина хандырылгазы үргүлүү эжиштп, чонга ачы-дуза чедирер ажылдар калбарын турар. Улустуң хереглел бараанларын садары көвүдээн, оларның шынары эжиштп турар. Боттарының ажылдаарының болгаш амыдырал-чуртталга байдалының эжиштп турарын совет кижилер көрүп, билип турар.

Беш чылдың үшкү чылында экономика болгаш культура тургузуушкүнүнга чедиишкиннер — социалистиг тургузугның маргылдаа чок артык күштүүнүң база бир бүзүредип, бүгү совет улустуң чогаадыкчы ажылының түңнели, бистиң ленинчи партиявыстың хөй талалыг ажыл-чорудулгазының, Советтерниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң идепкейлиг ажылының түңнели.

Бөгүн чедип алдынган бүгү түүлдер — силерниң шынаппла мерген ишчи холдарыңарның, силерниң шинчилекчи бодалыңарның болгаш чогаадыкчы күүсеннишкиннериңерниң бүдүрген чаагай үүзүзи болгай, эргим эштер. Совет кижилер план онаалдаларын, алган хүлээлгелерин болгаш үткүштүр планнарны күүседир дээш шахталарның казылда черлеринге болгаш нефть суургаларынга, прокат станнарынга, фабрикалар биле заводтарга, институттарга, лабораториялларга, хөвүларга база фермаларга — хоорай болгаш суур бүгүдезинге шудургу ажылдап тургаш, социалистиг Төрөөн чурттуң күчүзүн быжыглап келген.

Социалистиг чаруштың күчүлүг агымынга чаа-чаа кайгамчыктыг эгелээшкиннер төрөттүнгеп, күш-ажылдың мунмун шалыпчылары болгаш маадырлары шылгарап үнген. Олар — чаа техниканы шиигээдип алган кижилер — бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп, ажыл нормаларының, бүдүрүлге ажылын организастаарының арга. хевирлериниң дугайында эргижирей берген билиглерни боттарының үлегер-чижээ-биле өскертип турар. Оларның чедиишкиннери — тургузукчу күш-ажылга чаа-чаа чаагай үүле бүдүреринче сорук киирериниң болгаш массалыг маадыр чоруктун тыптын үнер үндезин дозу.

Партия болгаш Совет чазак мурнакчы коллективтерниң, чурттун эң эки кижилериниң ачы-хавыязын бедии-биле үнелээн. Үлетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйның, тудуг, транспорттун бөлүк хөй-хөй мурнакчыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан, оларның дыка хөйүнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Бистиң кайгамчыктыг ажыл-ишчилеривиске алдар болгаш мактал!

Бүдүрүлге чаартыкчыларының болгаш мурнакчы коллективтериниң тиилелгелеринге чурт чоргаарланыр эргелиг. Ооңле чергелештир чедиишкиннерни шын үнелээш, чедип алдынган түүлге оожурган болбас бис. Ажыл-агыйны хөгжүдеринде ам-даа улуг-улуг четпестер болган шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар деп чүвени ажыы-биле чугаалаза чогуур. План онаалдаларын күүсеттийн турар бүдүрүлгелер, колхоз, совхозтар эвээш эвес. Ындыг ажыл-агыйларның хожудан турар көргүзүүлери ажылды түгле улуртуп-башкарарынга эвес, харын өөн өске өөн-өөн, чүс-чүс-даа холбаалыг коллективтерниң ажылдаарынга үржүктүг, адырадырларның ажылдаарынга таарымча чок боop турар. Чиг-эт болгаш материалдар чидирии үргүлчүлеп, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар чайлаттынмаан, ажылчыннарның үнер-кирер чоруу ам-даа хөй. Бүдүрүлге күүүлерин ажыглалга киирери болгаш шиигээдип алыры хаая эвес узамдыгып, эртем, техниканың эң чаа чедиишкиннери четпес ажыглаттынып турар. Шуут чугаалаарга, биске хожудаар бүдүрүлге черлери болгаш участоктар турбазын дээш, ажылишчи бүгү коллективтернин ажылын социалистиг ёзу-биле организастап чорудары чаа, улам бедик деннелче көдүрүлген турзун дээш, кылза чогуур чүүлдеривис ам-даа хөй.

Эргим эштер!

1973 чылдың эки түңнелдери беш чылдың дөртү чылында элээн чедиишкиннинг ажылдаарынга эргежок чугула байдалларны тургузуп турар. Экономиканың өзүлдезинин бедик темпилерин хандырар, ажылдың бүгү шынар көргүзүглерин боттуг экижидер, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн болгаш ниитинин бүдүрүлгезинин ажыктын бедидер ужурлуг бис.

1974 чылдың планын күүседири болгаш ажыр күүседири түгле бо беш чылды чедиишкиннинг доозарынга тодарадыкчы ужур-дузалыг эвес, харын келир беш чылда экономиктиг күчүнүң улам ыңай өзеринге база улустуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге быжыг үндезиннерни тургузарынче чугула базым болур.

1974 чылда национал орулганы 20 миллиард рубль, үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээлин барык 31 миллиард рубль азы 1973 чыл-биле деңнээрге, 6,8 хуу немей улгаттырар деп төлевилеп турар. Эң бедик көргүзүглер талазы-биле ол болза беш чылдың баштайгы үш чылларының дургузунда чылда ортумак өзүлдезинден бедик болур. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээлин 7 миллиард рубль азы 7,3 хуу немей улгаттырарын планнаан. Ниитинин күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин ачызында национал орулганын 87 хуу немелде өзүлдезин алган турар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш угаан-бодал негелделери улам долу хандыртынар, миллион-миллион кижилернин чурттага байдалдары экижидер. Эртем, улус өөредилгези, кадык камгалалы база ол ышкаш чонуун социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазы улам ынай хөгжүүр. Улустуң хереглел бараанларын бүдүрери дыка көвүдээр.

Күрүне планының 1974 чылга хүлээн алган онаалдалары күүсеннишкиннинг болгаш дыка харысалгалыг. Ынчалза-даа эң-не делгеренгей план безин социалистиг экономиканың бүгү эң байлак курлавырларын доозазын айтын шыдавас, ындыг курлавырларны немей тыпкан, коллектив бүдүзүнүн, ажылдакчы бүдүзүнүн ажылга чогаадыкчы чоруунун, инициативазының калбаа-биле хөгжүткенинин, организастыг болгаш харысалгалыг чоруунун бедээнинин ачызында ажыглап болур.

Бир эвес бис даарта бөгүнгүзүнден артык эки ажылдаар болзувусса, бистиң планнарывыс түгле күүсеттинер эвес, харын ажыр күүсеттинер. Чылдың шаптайгы хүннериниң эгелээш, тода болгаш демниг ажылдаары, эзлчегниң, айнын база кварталдың планныг онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседири колектив бүдүзүнүн, ажылдакчы бүдүзүнүн хоойлузу болур ужурлуг.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннинг боттандырар дээш демиселге күш-ажылчы күүсеннишкиннерни 1974 чылда улам улгаттырарынче, **эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр** — деп лозун-биле планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чаруштың улам калбак нептерединге бүгү партияны, бүгү совет улусту СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

Мурнакчы бүдүрүлгелериниң инициативазын ёзугаар үткүштүр планнарны алыр дээш шимчээшкин ам чуртта калбарын турар. Ол инициативаны СЭКП Төп Комитеди аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Күш-ажылчы коллектив бүдүзүнге иштики курлавырларны мобилизастаарынга үндезилээш, продукцияны бүдүрүп үндүрериниң дыка көвүдерин болгаш ооң шынарын эжиштдерин чедип ап болур.

Социалистиг чаруштка онза кичээнгейни **күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин дүргедедиринче, ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктын бедиринче** мөөнээн турарынче улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылдакчыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.

Бүдүрүлгениң ажыктын бедидер дээш демисежири — эң чаа техниканы, депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны болгаш төлевилел шиитпирлээшкиннерни чер болганга шалыпкын нептередир дээни-дир. Институттарга, конструктор бюроларынга, заводтарга, колхозтарга болгаш совхозтарга тыптын келген бүгү-ле чаа түүлдерни, чаартыкчыларын болгаш чогаадыкчыларның тургузуп турар түүлдерин ниитилел бүдүрүлгезинге дүрген нептереткен турар ужурлуг. Совет бүдүрүлгелериниң продукциязы бодунуң шынарының болгаш техниктиг деннелиниң талазы-биле даштыкы дээре хевирлерден түгле дүдак чок эвес, харын ашкан турарын түткүлдүг чедип алыр херек.

Бүдүрүлгениң ажыктын бедидер дээш демисежири — ажылдап турар агрегаттарны, машиналарны, механизмнерни эң долу ажыглаар, оларның аная тура бээрин дыка кызырар, ажыл үеэннин шак бүрүзүн, минута бүрүзүн камнаар, күш-ажылчы сагылга-чурумну чайгылыш чок быжыглаар дээни-дир.

Бүдүрүлгениң ажыктын бедидер дээш демисежири — чаа бүдүрүлгелериниң төлевилел күүүлерин ажыглалга дүрген киирер болгаш шиигээдип алыр, оларның фонд эгидерин бедидер дээни-дир.

Бүдүрүлгениң ажыктын бедидер дээш демисежири — боттуңнын чиигедир, продукция бүдүрерде материал хемчээлин бичеледир, камналга чурумун шыңгыы сагыыр, материалдарны, ылаңгыя металлды, одаар түүлдү, энергияны, капитал салыышкыннарның рубль бүрүзүн камныг болгаш хынамчабодамчалыг чарыгдаар, камнап алдынган материалдыг курлавырлардан пландан ажыр продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдедирин чедип алыр дээни-дир.

Бистиңнің мурнууста турар сорулгаларны шиитпирлээри экономиканы удуртур талазы-биле бүгү ажылды улам бедик деннелче көдүрерин-негеп турар. Министерстволар болгаш ведомстволар, план, хандырылга болгаш сан органнары уткүштүр планнарны, алган социалистиг хүлээлгелерни ажылчы чоннарның күүседиринге бүгү-ле эргежок чугула байдалдарны тургузар ужурлуг. Олар болза эргелеп башкарарының системазын экижидер, планнаашкынны, күш-ажылды организастаарын база бүдүрүлгениң бүгү звеноларынга экономиктиг идиг бериишкинин сайзырангайжыдар хүлээлгелиглер.

Ажыл-херектин чедиишкининге экономиканы эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны улам калбак хандыкшыдары, кадрларның харысалгазын болгаш олардан негелдени бедидери идиг бээр.

Эштер!

Бөгүн бисте бар бүгү түүлдер болгаш даарта-даа чедип алыр түүлдеривис бистиң боттарывыстан, совет кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап билириниден, бедик медереддиг, профессионалдыг белеткелден, харысалгалыг болгаш сагылга-чурумнуг чорукту медереп билириниден хамаржыр.

Совет ниитилелдиң нол күжү — бистиң маадырлыг ажылчын аңгывыс, инженерлер, техниктер болгаш конструкторлар, үлетпүрүүн бүгү ажылдакчылары моон-даа соңгаар айыттынган планнарны хуусаазындан эрте күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунга чоруп, боттарының күжүн, билинн, дуржулгазын боттуг ажыл-хереткерге тургузуп, бедик медереддиг, организастыг болгаш ажылхерекчи чоруктун үлегер-чижээн мурнукузу ышкаш база катап көргүзер дээрзинге **бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди илередип тур.**

Бистиң алдарлыг колхозчу тараачыннарывыс, совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери чедип алган чедиишкиннерин быжыглаар болгаш 1974 чылда эки дужут-биле, көдээ ажыл-агый продукциязын будуреринин база белеткээрин улам көвүдедири-биле Төрөөн чуртту өөртүр; гектар чер, машина бүрүзүн, центнер мал чеми бүрүзүн, тонна чемишчидилге бүрүзүн улам ажыктыг кылдыр ажыглаар; ажылчын аңгы-биле кады көдээ ажыл-агыйны моон-даа соңгаар интенсификастаар болгаш ооң материал-техниктиг суурун быжыглаар орукка чаа базымны кылыр дээрзинге **СЭКП-ниң Төп Комитеди бүзүрээр.**

Бистиң совет интеллигенциявыс эртемни, техниканы болгаш культураны ам-даа улуг энергия-биле, кызымаккай хөгжүдер, эртем ажылдарының ажыктыг чоруун бедидерин, эртем-техниктиг эң чугула чедиишкиннерни улус ажыл-агыйынга дүрген-не ажыглаарын чедип алыр, совет кижилерниң амыдыралын байлакшыдар, угаан-бодалдың үнелиг түүлдерин тургузар дээрзинге бүзүрелин **СЭКП Төп Комитеди илередип турар.**

Боттарының кызымаккай ажыл-ижи-биле болгаш уруглар кижизиринге хүн бүрүүн сагыш салыышкыны-биле хөй-ниитиниң бедик үнелелин ап турар **бистиң совет хөрээженнер** беш чылдың дөртү чылының планнарын чедиишкиннинг күүседир дээш бүгү улусчу демиселге боттарының улуг салыышкынын киирер дээрзинге **СЭКП Төп Комитеди бүзүрээр.**

Бистиң кайгамчыктыг аныяктарывыс ленинчи чагыларга, Коммунистиг партияның хөрээнге боттарының бердингенин база катап бадыткаар, беш чылдың дөртү чылында шалыпчы ёзу-биле ажылдаар болгаш тергинин эки өөренирине **бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди илередип турар.** Аныяк салгакчыларга, оларның ажыл-ишчи, туруштуг болгаш кызымаккай чоруунга Төрөөн чурт бүзүрээр.

Совет кижилерниң беш чылдың дөртү чылының даалгаларын чедиишкиннинг күүседири дээш чүткүлдүг шимчээшкинин баштап, чыгдынган дужулганы долузу-биле ажыглаарынче боттарының ажылын сайзырангайжыдып, үргүлчү мурнуку одурутта, эң-не берге черлерге туржып, боттарының билинн болгаш мергежилин улуска, ооң эрге-ажыктары база аас-кежин дээш демиселге бээринче **партия организацияларын, бүгү коммунистерни СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур.** Советтер, профэвилелдери-биле болгаш комсомол-биле кады салдынган сорулгаларны херек кырынга күүседири дээш дайынчы ёзу-биле ажылдаар, ажыл-агый планнарын калбак организакчы, политиктиг болгаш идей-кижизидилгелиг ажыл-биле идегелдиг быжыглаар херек. Эң дээре коллективтерни, будурулгенин мурнакчыларын болгаш чаартыкчыларын, чарыштың тиилекчилерин бүгү улустуң хүндүткелдиг мактаашкынынга киирер, материал болгаш мораль-даа талазы-биле шаңнаар, мактаар ужурлуг.

Мурнууста нарын болгаш харысалгалыг дыка хөй ажыл-херек турун турар. Эвис сорулгаже угланган орукка кандыг-даа бергелерни ажыл, эртин шыдаар бистиң улустуң чогаадыкчы энергия-күжүнге ленинчи партия хаңзы-биле бүзүрээр. А бистиң эвес сорулгавыс улуг-чаагай болгаш гуманныг-даа — Төрөөн чуртту чечектелдирери, бүгү совет кижилерге буянныг чаагай, аас-кежиктиг чорукту тургузары болур.

Бистиң социал болгаш экономиктиг чаа чедиишкиннеривис интернационалчы улуг ужур-дузалыг болур, социализмниң хаара тудукчу күжүн улам улгаттырар, Советтер чуртунуң делегейге ат-алдарының улам калбарарынга идиглиг болур. Коммунистиг ниитилелди чедиишкинниг тудуп тургузары социалистиг дем каттыштырылгазын, быжыглаарының, тайбыны болгаш улустарның айыл чок чоруун быжыглаарының хөрээнге болгаш кижи төрелгетенниң социал депшилгезинге совет улустуң төлептиг салыышкыны болур.

Совет кижилер бүгү улустуң социалистиг чарыжының тугун ам-даа улам бедик тудар, боттарының кызымаккай, шалыпчы ажыл-ижи-биле 1974 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүселирин хандырар дээрзинге СЭКП Төп Комитеди бүзүрелдиг.

Эргим эштер, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерге, бистиң Төрөөн чуртувустуң күчү-шыдалын улам быжыглаар дээш, бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуң эрге-ажыктары дээш күш-ажылчы чаа-чаа эрес-маадырлыг чоруктарже!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Техникага ээ болур

КАДАГАЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези сезоннуг болганда, техниканың хөй кезии шоолуг-ла ажыглаттынмас. Ындыг болганда, комбайннар чылда 300—350, а сеялкалар 170—220 шак ажылдаар болуп турар. Ол дээрге ажылдаар үеним үгле 6—7 хуузу-дур. Ынчангаш чылдың хөй кезиинде ажылдавайн, анаа тургаш, техника үрелишкинге таваржып турар. Тодарадырга, оон дадаргаш үрелип турары-дыр. Техниканың болун, оон артык кезектерин багай кадагалап турарының түнелинде ындыг үрелишкин болур.

Чамдык чижектерден ап көрээл. Шимчедикчилерниң цилиндриниң ишти дадара бээр болза, ол бодунуң күжүнүң 25 хуузун чидириптер. А аңаа үстү чарыгдаары 50—60 хууга улгадыр. Оон түнелинде шимчедикчиниң ажыллаар хуусаазы ийи катап кызырлыр. Пластмаос болгаш резина эдекке элеп, оларга тиглер тыптып кээр болгаш үрелинчел апаар. Багай кадагалалдың болгаш ажаалданың түнелинде аккумулятор батареялары, пневматиктиг дугуйлар, роликтиг илчирбелер, ремеңнер кончуг үреличел. Ол чорук ажыл-агыйларга улуг каражакогаралды чедирип турар.

Ангы-ангы машиналарның кадагалалының, ажаалдазының дугайын тускай литературада хөйү-биле бижип, тайылбырлап каан. Ону колхоз, совхозтарның тускай эртемниглери, механизаторлары эки бидир ужурлуг. Заводтардан кээп турар инструкцияларда «Машиналарны кадагалаары» деп тускай эге бар. Ында айыттынган нарын эвес дүрүмнерни эки сагыыр болза, көдээ ажыл-агый машиналарының ажылдаарының хуусаазын узадып болур. Оон түнелинде машиналарны септээринге болгаш оларга хереглээр артык кезектерни садып алырынга чарыгдаар акшаны камнап ап болурунуң аргазы бар.

Сөөлгү чылларда республиканың ажыл-агыйлары көдээ ажыл-агый машиналарының кадагалалын дыка экижиткен. Көдээ ажыл-агый министерстводунуң чыл бүрүде чорудуп турары техниканы эки кадагалаарының дугайында конкурстар аная чогумчалыг салдарны чедиргени билдингир. Республиканың дыка хөй колхоз, совхозтарында техника тургузар, ону кадагалаар кажаахеримнерни, нарын машиналар кадагалаар серилерни, шөлдерни, ремеңнер, аккумуляторлар болгаш өске-даа кезектер кадагалаар черлерни тудуп ыылган.

Техниканы кадагалаарының талазы-биле ажылдарны ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Бурунгаар» совхозтарда, Чөөн-Хемчик районунуң «Искра», Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозтарда эки тургускан. Бо ажыл-агыйлар техника бүрүзүн эки арыглап, чугаш тускай черлерде тургузуп каан. Комбайннарның шимчедикчилерин, ремеңнерин, илчирбелерин ужулгаш, чурум ёзугаар шыгжап, кадагалап турар. Гидравликтиг цилиндрларны полиэтилен плёнка-биле дүрүп, шып каан. Техниканың дадара бээр белдирлерин болгаш кезектерин үзеп, чагган. Кадагалалга турар бүгү машиналарны акт ёзугаар дужааган. Ону хынап көрүп турар кижилерни тургускан.

Ынчалза-даа чамдык черлерде байдал ындыг эвес. Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары техниканы эки кадагалаар талазыбиле чыл бүрүде эртип турар конкурска идепкейлиг киришпейн турар.

Техниканың кадагалалы Эрзин районнуң Ленин аттыг, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарында болгаш «Найырал» совхозта кончуг багай. Ол ажыл-агыйлар комбайннарны, сеялкаларны, андазыннарны довурак-доозундан аштап, чүгбаан, оларны кадагалап шыгжавайн, чер болганда октагылапкан. Кожар андазыннарны «Большевик» совхозта шөлде каапкан. «СК-4» деп комбайн машина-трактор мастерскаязының даштында турбушаан, ону тонаш, чамдык артык кезектерин үштүп аппарган. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозундан база ындыг байдалды көрүп болур. Чамдык комбайнар өжүрүп каан дугуйларыбиле хевээр турбушаан, Техниканы чаңгыс черде болбээн, ангы-аңгы черде турар. Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырында 7 комбайнның салым-хуузу база ындыг. «Чыраа-Бажы» совхозтуң сеялкалары, андазыныары багай кадагалалда артышаан.

Мындыг харыысалга чок чорухтуң түнелинде артык кезектер чедишпес болуп, техника септелгезинге үндүрер акша-хөренги чарыгдалы көвүдеп турар. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып, көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнезин аартадып турар. Үстүнде айытканы колхоз, совхозтарның инженер-техниктиг ажылдакчылары ындыг байдалды ажылчын күжүнүн чедишвези-биле, үе-шак эвээш дээр сылдагбиле тайылбырлаарын ораладжып турарлар. Бо чорук херек кырында ниитиниң өнүү-хөренгизин кадагалаар талазыбиле инженерлериниң, механиктериниң харыысалга чогунуң уржуу-дур.

Техниканы тускай шөлдерге серилер адаанга кадагалаар, ону организастап чорударынга элээн чарыгдаллар үндүрер апаар. Ынчалза-даа ажыл-агый бүрүзү машина-техниканы ажыглаан соонда аштап, арыглап ап болур аргалыг. Оларның дугуйларын ак будук-биле будуп, андазыннарның чалгыннарын, сеялкаларының дискаларын үзеп, чаарынга хөй эвес үе керек. Ынчаар кылгаш, оларны тускай черлерге тургузуп каар болза эки. Техниканы кадагалап тургузарының мурнунда ол үүлдерни сагыыры эргежок чугула.

Көдээ ажыл-агый техниказын кадагалаары дээрге машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазының системазын экижидиринге чугула рольду ойнаар. Ынчангаш ону кичээнгейге ап, дээштиг болгаш организастыг ажылдарны чорудары чугула.

И. ОЛДЫРЕВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге килдизинин начальниги.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, коммунист Ондар Баяндо «Тиилелге» совхозтуң ийиги салбырында ажылдап турар. Ол—ат-сураглыг, дүржулгалыг малчын. Хойжу чыл бүрүзүнде бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Баяндо эрткен чылын хой бүрүзүнден 3,4 кг дүктү кыртып алган. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи, салбырда партия эге организациязының секретары, СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнү.

ЧУРУКТА: Ондар Баяндо.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

МЕРГЕЖИЛИН БЕДИДЕР

Колхозтарга болгаш совхозтарга нарын, күчүлүг тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны күрүне чыл бүрүде берип турар. Көдээ ажыл-агыйның ол нарын техниказын билдилиг, бүдүрүкчүлүг ажыглаары чугула айтыыр. Ынчангаш билиг-мергежили бедик механизатор кадрлар-биле ажыл-агыйлар четче хандыртынган турар ужурлуг.

Ону барымдаалааш, Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының база совхозтарының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары механизатор кадрларны белеткээринче, оларның мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салып турар. Ажыл-агыйларда бедик класстыг механизаторларның саны сөөлгү чылдарда өскен. 1972 чылда районнуң колхоз, совхозтарының 496 механизаторунан 91 кижи бедик класстыг турган, а 1973 чылда 517 кижиниң 133-ү ийиги болгаш бирги класс мергежилди чедип алган. Ажыл-агыйлар 1973 чылда 126 механизаторну боттарының базазынга белеткээн.

«Тыва», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның директорлары П. Балчыр-оол, Т. Пичен-оол олар бедик мергежилдиг кадрларның санын өстүрер дээш доктаамал сагыш салганы-биле ол ажыл-агыйларда механизаторларның 50 хуузу үстүү класстыы. «Искра» колхозтуң баштаар чери, ында кол инженер Х. Аңгыр-оол чылдын-на техника башкарар бедик мергежилдиг кадрларның санын өстүрүп турар. Колхозтуң механизатор бүрүзү бодунга быжыглаан трактورну, комбайнны, өске-даа машина-техниканы мергежилдиг башкарып, ажыглалын эжижидип турар. Оон ачызында колхозтуң бир трактору-ла бо чылын 740 эталон га черни ажылдап кылган. Ында техниканың кадагалалы, ажаалдазы эки тургустуунан. Комбайн, трактор болгаш өске-лаа техниканы камныг, долу бүдүрүкчүлүг ажыглап, кадагалалын эжижидип турарындан техниканы септээринге үнер акша-хөренги чарыгдалы колхозта эвээжеп турар. Аңаа 1972 чылда 1 га черни ажылдап кылырынга 58 көпеек чарыгдаан болза, а 1973 чылда 49 көпеек болган.

Көдээ ажыл-агый техниказының үр ажыглаттынары, долу бүдүрүкчүлүг ажылдаары ону башкарган кижилериниң ак сеткилдиг ээ болурундан хамааржыр. Ынчангаш оларның механизатор мергежилин бедидери негеттинип турар. Ындыг турбуже, районда чамдык колхоз, совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары механизаторларны белеткээр, оларның квалификациязын бедидер талазы-биле четпес ажылдап турар. «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтар ындыг ажыл-агыйларга хамааржыр. Ол совхозтар тракторларны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый техниказын септээринге акша-хөренгини хөйну чарыгдааш, карыллалыг болуп турар. Тодаргайлаарга, ол совхозтарга бир «ДТ-75» трактор хүнде дөңгүп-ле 2—2,97 эталон га черни ажылдап кылып турар. Кылган ажыл чүге бо хире эвээжил? Механизатор кадрларның мергежилиниң куду болуп турарында-дыр. Оон хараазы-биле янзы-бүрү үреліишкиннерден техниканың аная турар чоруу хөй.

Ындыг байдал ол совхозтарның удуртукчуларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын дүвүредир болгу дег. Ынчалзажок бар турар механизаторларның мергежилин бедидериниң, трактористерни, комбайнерлерни болгаш өске-даа кадрларны белеткээриниң өөредилгезин кышкы үеде ол ажыл-агыйларда организаставаны элдептиг.

Ленин аттыг колхозтуң, «Тыва», «Сут-Хөл» совхозтарның удуртукчулары механизаторларның мергежилин бедидериниң курстарын 1973 чылдың ноябрьда-ла организастаан. Ол курстарның өөредилгези чедишкиниг үргүлчүлеп турар. Ынчангаш курстарның өөредилгези доостурга, ол ажыл-агыйларга ийиги класстың механизаторларының саны өзүп, бүгү механизатор кадрларның 70—80 хуузу болур. Кызылдың № 3 профтехучилищезиниң салбырлары «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда ажылдап турар. 1974 чылда ол салбырларны 59 аныяктар доозун үнгеш, көдээ механизаторларның одуруунга немежир. Механизатор мергежилдиглериниң санын өстүрери-биле алган хемчеглериниң түнелинде, ол ажыл-агыйларның шөлдеринге механизаторлар ийи эзлчег-биле ажылдаар апаар.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының дузазы-биле Ленин аттыг, «Искра» колхозтарга, «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарга мал ажылының машиналарын база механизмнерин септээр, хайгааараар слесарьлар белеткеттинген. Олар ажыл-агыйларында ажылдап турар.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыныай хөгжүдери-биле бедик мергежилдиг, четчир санныг механизатор кадрларлыг болурунче колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары доктаамал сагыш салыр херек.

Ч. ДОЖУЛАА,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол инженери.

ЧӨП АЖЫГЛААР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу чыл бүрүде чаа машина, техниканы садып ап турар. Ынчалза-даа оларның ажыглалы четпес. Ол дугайында шүүмчүлелип келгеде, ажыл экиживаан. Чижээ, бо чылын чаа келген «ГАЗ-53» деп самосвалды аңдарып үрээш, катап септелге кылган. Чаа садып алган «Москвич-412» деп чиик машина бир ай хире ажыглаан соонда үрелген. Ону чаңгыс кижиге доктаамал быжыглаваныңдан үрээн кижи билдинмейн барган.

Чамдык чолаачылар, трактористер машина-техниканы боттарының кара турازы-биле ажыглаар, оларны бажыннарының чанына хөндүрар чоруктар база бар. Бо талазы-биле хыналданы колхозтуң кол инженери Хертек Маадыр багай чорудуп, техникага камналга чок чорук-биле эптежин олурары алдептиг.

Колхозтуң машина-техниказының ажыглалын экижидери негеттинип турар.

С. КАРА-САЛ.

ҮРЕЗИННИ ЧАЖАРЫНГА БЕЛЕТКЭЭР

Эки арыглаттынган үрезинни часкы тарылгага белеткеп алыры — чер ажылдакчыларының чугула сорулгазы. Ол ажылче чогуур кичээнгейни салып келген ажыл-агыйлар республикада хөй. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Өөк», «Саян», «Сут-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Кызыл тараачын» совхозтар, Таңдыла «Коммунизмниң үзезиниң», Бии-Хемде «Хадың» колхозтар болгаш Каа-Хем районнуң чамдык колхозы, совхозтары чыл бүрүде бедик дүжүттү өстүрүп ап турар. Ол черлерде тарааның бир гектарындан ортумаа-биле дүжүдү 10—15 центнер болуп турар.

Элбек дүжүттү өстүрүп алырынга сорттуг үрезиннер чугула рольду ойнаар. 1973 чылда сорттуг тараа культуралары республиканың бүгү шөлүнүң 76,2 хуузун эзлээн. А оон иштинде райончуткан сорттар 70,3 хуу болган. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем ышкаш районнар сорттуг үрезиннерни тарыырын 89—90 хуу чедирген. Ынчалза-даа ындыг үрезиннерни тарылгага белеткээр ажыл ам-даа эки эвес. Ол чугула ажылче чамдык районнар, ажыл-агыйлар чогуур кичээнгей салбайн турар. Эрткен чылын Эрзин район тараа культураларының сорттуг үрезиннерни иинти шөлдүң үгле 32 хуузунга тараан. Амгы үеде ол районда бар үрезиниң 23-ле хуузун чажарының кондициязынга чедир арыглаан.

Тараа культураларының сорттуг тарылга шөлдери Барын-Хемчикте база эвээш. Эрткен чылын ол көргүзүг ук районга 46, а Бай-Тайгага — 36, Чөөн-Хемчик — 54 хуу болган. Бо районнарның колхоз, совхозтары үрезин белеткелин кошкак темпилиг чорудуп турар.

Үрезинни арыглап, чажарының кондициязынга чедирип алыр арга ол районнарда бар. Оларның колхоз, совхозтарында тараа арыглаар машиналар, механизастаттынган пунктулар четчир. Үүгле ук ажылды организастыг чорудар, кижилерни эвилелдээр, оларны башкарар херек.

Үнери багай үрезиннерни күрүнеден эки шынарлыг үрезиннер-биле солуп ап болур. Тараа белеткээр черлерде солуп ал болур кызыл-тастың болгаш суланың белен үрезиннери бар. Ам республиканың ажыл-агыйларында солуурунга хереглээр кылдыр белеткээн кызыл-тастың 4400, суланың 1500 тонна эки үрезини бар. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар үрезин солужулгазын ам-даа эгелеваа. Өвүр, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары Таңды, Каа-Хем районнарының колхоз, совхозтарындан эки шынарлыг үрезин сөөртүп алыр турган, ону орай хуусааже шилчидип, херекке албайн турар. Таңдыла Тока аттыг совхозта байдал оон дээредевес. Ук ажыл-агый ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтан ам-даа 300 тонна хире кызыл-тас үрезинин сөөртүп алыр ужурлуг. Ынчалза-даа ол ажыл ала-чайгаарлаашкынче кирген.

Үстүнде четпестерни дарый чайладыр, ажылды углап-баштаар талазы-биле хыналлары чер-черде партия, совет органнар холга алыр хүлээлгелиг.

Келир частың тарылгазынга эки шынарлыг үрезинни арыглап, уруп алыр төлээде, тараа арыглаар машиналарны ажыл-агыйларга ийи эзлчеглиг ажылдадырын организастаар херек. Ол машиналарга дуржулгалыг машинистерни, механизаторларны быжыглаары чугула. Колхоз, совхозтарының агрономнары үрезинни арыглап, сорттап турарын доктаамал хынаар, кижилерге боттуг дузаны көргүзер хүлээлгелиг.

Үрезинни белеткээриниң болгаш ону шыгжаарының чурумнарын сагып тургаш, оон шынарын баксыратпайн барып болур. Үүгле ынчан бедик дүжүттү өстүрүп алыр.

Чажарының мурнунда үрезинни хораанап алыры чугула. Аңаа белеткелде амдан эгелеп чорудар. херек. Ажыл-агыйлар хоран химикаттарны сөөртүп алырының паспортөөшээреллерин четчелен, оларны кадагалаар складтарны белеткеп, үрезиннерни хораннаарының технологиязының болгаш хоран химикаттарны ажыглаарда техниканың айыыл чок чоруун сагыырының талазы-биле семинарларны эртиреги эргежок чугула.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Совхозтарның бүдүрүге каттыжыышкынының начальниги.

БО ЧЫЛЫН 104 МУҢНУ ХӨЙНҮ

Бай-Хаакта септелге-тудуг участогунуң коллективи шиитпирлиг чылда алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш эрткен айларда каш дакпыр күженишкин-биле ажылдап, эвээш эвес ажылды кылган. Тудугжулар бо үеним дургузунда районуң эмнелге черин 40 орун турганындан үүс орун чедир алгылыр, үш къат ортумак школаның, Культура бажыңының болгаш өске-даа албан организация черлериниң агар болгаш капитал септелгелерин шынарлыг чорудуп, 400 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киргген.

Ол участоктуң тудугжулары чыл планын декабрь 5-те бүрүн доозар деп бедиткен хүлээлгеин алган турган. Олар ол сөзүнге ээ болуп шыдаан. Пландан ажыр 6 муң рубльдин септелге болгаш тудуг ажылдары кылдыгган. 15 муң рубльдин орулгазы чедип алдыган. Ылангыя чаа тудуглар кылырының планы үш катап ажыр күүсеттинген.

Ук участоктуң тудугжулары чедип алдыган чедишкиннерге доктаавайн чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 20—25 муң рубльдин септелге, тудуг ажылдарын кылган.

Бүлүн коллективтиң ажыл-хөрээнин үре-түнелдиг болурунга боттарының биче эвес үлүг-хуузун киириштирип келгеи мурнакчы кижилер бо участокта эвээш эвес. Оларга эш Мөңге Оюнуң удуртканы № 2 тудугжулар бригадазы, А. С. Голушинаның шеверлекчилер бригадазы хамааржыр. Олар ай, квартал планын доктаамал 110—115 хуудан кудулатпайн келген.

Бай-Хаактың септелге-тудуг участогунуң коллективи 1974 чылда бедиткен хүлээлгеин төлевилеп тургузуп кылган. Ында септелге, тудуг ажылдарын бо чылдынга бодаарга, 104 муң рубльге, а чаа тудугларның хемчээлин он катап улгатырары көрдүнген.

Т. СИИРИН.

Конкурстуң тиилекчилери

«Кызыл үлетпүр-тудуг» эргелелиниң дашчылары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чемпионун илередип, даш салырының конкурузун эрттирген. Аңаа үш шилиндек бригаданың дөрт тудугжу звенозу эгелээш, тууйбу салырын чогуур өй-шаанда дооскан. Ынчалза-даа салган туйбуларының аразында холуксаа звээш, чогуур негелдезинге четпес дээрзин жюри илередиген.

Дөрт звенодан аныяк тудугжу Пётр Седигурнуң звенозу тиилекчи болган. Ол звенонуң кежигүннеринге «1973 чылдың чемпиону» деп ленталарны баглааш, кижи бүрүзүн «Ракета» деп хол шагы-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: дашчылар конкурузунуң тиилекчилери О. Мөңгүн-оол, П. Седигур, Николай Токарчук.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.
Авторнуң фотозу.

Хандырылгаңар кандыгыл?

«...Улустуң ээлчээ-дир»

1973 чылдың күскү дүжүт ажаалдазының үезинде бистин совхозтуң комбайнерлериниң аразынга калбарган социалистиг чарыштың түнелин үндүрген чүве. Аңаа мурнакчылар болган үш кижиниң талоннар-биле шаңнаа. 1-ги черни алган комбайнерни «Москвич» деп чиик машинаны, 2-ги черни алган кижиге «Урал», үшкү черни алган комбайнерге мотоцикл садып алырының талонун берген. Ынчан мени «Иж» мотоциклди эзлчет чок садып алырының талону-биле шаңнаан.

Бистиң ажылчын кооперациязынга «Иж» маркалыг ийи мотоцикл келген. Оон бирээзин садып алыр дээш баарымга, складта чок болган. Сураглап-ла эгеледим. Оон бирээзин ажылчын кооперациязының склад эргелекчизи Ужанина, а өскезин совхозка инженер турган Клеников олар саткылап аппарганнар болду. Бир мотоцикл үлетпүр барааннар магазининче фактуралап каан, а өскезиниң фактураазы безин чок. Совхозта ажылчын комитединиң даргазы-биле қаңы ажылчын кооперациязының даргазынга чеде бердиннис:

— Ол улустуң ээлчээ-дир— деп, ол харылады.

Чиик машиналарны болгаш мотоциклдерни механизаторларга бир дугаар эзлчегле садар дугайында 1971 чылда үндүрген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы бар болгай. Ол ышкаш мотоциклди эзлчет чокка садып алырының дугайында шаңнал талону менде бар турда-ла, мотоциклди меңээ ынчаар сазпайн барганы хомуданчыг бо-ду.

Үстүнде айтырыгны ажылчын кооперациязының үүртүүчүлери моон соңгаар ханчаар шиитпирлээр болар турар ирги?

А. МОНГУШ.
Таңды районнуң Тока аттыг совхозу.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Респотребсоюзтуң коллективи партияның XXIV съездизинин шиитпирлерин күүсетпишаан, чаа чылды чедишкиниг уткаан.

Бараанны үүрмектеп садарының, ниитиниң чемненилгезинин, хлеб быжырарының, бодунун бүдүрген продукциязын сайгарарының, чүүк сөөртүлгезинин чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткен.

Хереглекчилер ниитилелиниң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң хөй кезии планын күүсеткен.

Каа-Хем болгаш Таңды райполары, үлетпүр комбинаты, универсалдыг белеткелдер базазы, Кызылдың садыг базазы, ном садының салбыры—социалистиг чарыштың тиилекчилери. Хереглекчилер ниитилелиниң коллективтери беш чылдың үш чылларының дургузунда планда көрдүнгениндеп 2700 муң рубльдин бараанын хөйну саткан. Беш чылдың үш чылларында хереглекчилер кооперациязы бодунуң бар курлавырларын мөөнээш эки түнелдерни чедип алган.

Ажылдың адырларында (садыг, ниитиниң чемненилгези, хлеб быжырары) ажыл төлевириниң өзүлдезиниң ортумак хемчээлинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белдириниң шын деңзигүүрлүг болурун чедип алган.

Чаа тудугларны немей тудуп, бүдүрүлгелерин эле дерээниниң түнелинде сөөлгү үш чыл иштинде садыг бүдүрүлгелериниң ниити шөлү 3162 дөрбелчин метрге улгаткан. Магазиннерни, столоваларны, хлеб быжырар черлерни чаа-чаа технологтуг дериглер-биле дерип турар.

Кадрларны шын шилиир болгаш таарыштыр тургузар талазы-биле хүн бүрүде хемчеглерни ап келген. Ылангыя аныяк специалистериниң мергежилин белдириче, оларны чөп ажыглаарынче, ажылынга быжыглаарынче кичээнгей улгаткан.

Тоску беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш рес-потребсоюзтуң системазында эм бо хүннерде улам калбарган. Ол чарышта садыгжылар, поварлар, тудугжулар, белеткечилер, чолаачылар дээн бүү-ле мергежилдиг ишчилери хаара туттунган. Маңаа бир кол үүл — күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле өөрү дээш база тус-тус кижилер аразынга чарышты организастаары.

Социалистиг чарыштың түнелдерин респотребсоюзтуң баштаар чери, садыг ажылдакчыларының профэвилелдер обкомунуң президиуму болгаш хереглекчилер кооперациялары квартал сайында үндүрүп келген. Тиилекчилерге Кызыл туктарны, вымпелдерни, хүндүлел бижиктерни, акша шаңналын тыпсып турар. Чижээ, садыг организацияларының аразында чарышка эрткен чылдың үшкү кварталында Каа-Хем райпозу бирги черни алган. Ынчангаш ол коллектив Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бүү-эвилелдин социалистиг чарыжынга киришкеш, Тыва респотребсоюз үшкү кварталдың түнелинде Респотребсоюзтуң баштаар черинин, күрүне садынын болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ном садыглаашкынын эки организастааны дээш 22 кижи чолактын орденнер болгаш медальдары-биле шаңнаткан, а 360 кижиге «Совет хереглекчилер кооперациязының тергиини» деп хөрек демдээн тывыскан.

1974 чылда уткуштур планнарны алыр деп «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективинин инициативазын респотребсоюзтуң коллективтери деткип турар. Хереглекчилер ниитилелиниң организацияларынын болгаш бүдүрүлгениң актив хуралдарынга 1974 чылда белиткен социалистиг хүлээлгелер алгылаан.

В. СМИРНОВ,
респотребсоюзтуң оргкилдизинин начальниги.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЭЭЛЧЭЭ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда арыглаар фабриказының коллективи чаа 1974 чылды күш-ажылчы ээлчегге уткаан.

Чаа чылдың баштайгы ийи хонуунда ажылдаан ээлчеглер онза көдүрлүүшкүнүг ишти көргүзүп, пландан ажыр 7 тонна руданы арыглаан. Валерий Бухтининиң № 2 ээлчээ баштайгы хүнде 42 тонна руда болбаазыраткан болза, дараазында ээлчээнде ону 48 тонна чедирген.

Фабриканың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары беш чылдың тодаргайлаттынар чылында, оон баштайгы хүннериндеп эгелээш, шалычы, бедик темп-биле ажылдаар деп соруктуг күш-ажылчы ээлчегге турждуп турар.

— Бо хүннерде фабриканың коллективи уткуштур планны ажылдап кылып турар болгаш чыл даалгазын хуусаа бетинде күүседил, пландан ажыр продукция бүдүрериг төлевилеп турар — деп, фабриканың директору Г. Маңаков дыныаткан.

БИСТИҢ КОРР.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал сут-бараан фермазының колдективи шиитпирлиг үшкү чылда болунга алган хүлээлгезин күүсеткен. Ферма 412 тонна сут бүдүрер планын 469 тоннага боттандырган. Күрүнеге 350 тонна сут садар тургаш, 391 тонныны дужааган.

Ферманың мурнакчы саавчылары Дамдын Чечек бир инектен 2232 кг, Санчаа Дайык-кыс 1861 кг, Сандак Хөрлүү 1596 кг, Александра Доңгурак 1592 кг сүттү саппаннар.

О. ХОВАЛЫГ,
ферманың эргелекчизи.

ДЕПУТАТ. ООҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Өзүлденің базымнары

Аныяк оол он чыл бурунгаар бо коллективке өренікчи автослесарь болуп ажылдап кирген. Чүткүлдүг, кызымаккай чоруу-биле ол ажылдың үг-шиин билип ап, разрядты дужаап апкан. Слесарь ажылы чиик эвес. Ынчалзадаа Валерий ажылдавышаан, эвлчег соонда ДОСААФ-ка чоочаныларның кежээки курузунга өренип, ону база чедиишкиниг дооскан.

Үшкү класстың чолаачызы апарган, Валерий Уланов автомашинаны 1965 чылда эң-не баштай башкарып эгелээн. Бирги рейсти Абаканче кылган, орук элээн узун ышкаш сагындырза-даа, чедиишкиниг болган. А ооң соонда чартык чыл эрткенде хоочун чолаачылардан дудак чок ажылдап шыдаар аргалыын көргүзе берген.

Совет Армияның хүрээлеринче чоруурунун мурнуу чарында, Кызылдың № 1 автобудурулгезинің комсомолчулары ону боттарының хүрээлеринге хүлээп алган.

Армияга үш чыл иштинде каныалып, чолаачы арга-мергежили улам бедээн Валерий Уланов Кызылга келгеш, бодунуң коллективинге катап ажылдай берген. ЗИЛ-130 маркалыг чаа автомашинаны ацаа хүлээткен. Ырак-узак оруктун рейстеринче удаа-дараа үнүп, техникага камныг чоруун көргүскен. Удаваанда ооң адын автобудурулгениң хүндүлел самбыразынга-даа кирген. Коллективке комсомолчу-аныяктар бригадазын организастаар деп айтыыг турүүступун келирге, ооң бригадиринге Валерий Улановту томуйлааннар. Ол дээрге аныяк кижиге үлүг идегел болгаш бүзүрел-дир.

Ооң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы ам дөрт чыл иштинде Кызыл—Абакан аразынга чүүк сөөртүлгезиниң планын доктаамал ажыр күүседип келген. Үдеп эрттиргенивис эрги чыадың он бир айларының планын бригада 135 хүү күүседкен. Валерий Улановтун бригадазы тоску беш чылдың үш чылларының дургузунда пландан ажыр 4800 тонна чүүкту сөөртүп, 3200 литр бензинни камнап алган. Бо хүннерде ооң удуртканы найыралдыг коллектив 1974 чылдың июнь айның үлүүнде ажылдап турар.

Чоокта чаа бригадир-биле ужуражы бергеш:

— Бригадацарда кым эң-не эки ажылдап турарыл?—деп айтырдым.

— Ол кижи эң-не эки деп ылгаары берге-дир. Бригадавыс кежигүннери шуптузу — чаңгызы, а чаңгызы—шуптузу дээш ажылдап келген. Кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы көргүзүү дөмей. Ынчалза-даа аргадуржулгазының, ол ышкаш дугуйларны база бензинни камнап ап турарының талазы-биле Александр Федяев, Александр Березин, Виктор Константинов олар тергиидеп турар — деп, ол харыылады.

Аныяк оол амыдыралдың оруу-биле бүзүрелдиг базып орарларның бирээзи. Комсомолчу Валерий Улановтун ажылынга ак сеткилдиг, хөй-ниитичи чоруун эш-өөрү, үнелеп көргеш, ону ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советтиниң депутадынга соңгаан. Кандыг-даа ажылды эгелээш, ону ыяап-ла эчизинге чедиреринде бодунга кол үүл кылдыр беш чылдың бо мурнакчызы санап чоруур.

Ю. ЕГОШИН.

АЖЫЛДЫҢ БЕДИК ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Кызылдың ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары өөрүнчүг түннелдерлиг ажылдаан.

Хоорайның столоваялар болгаш рестораннар трези чыл планын айыткан хуусаазындан 9 хонук эрте дооскан. Бараан саарылгазының ниити планын 102,5 хүү, ооң иштинде кулинария кылыглары будуреринің болгаш саарарының планын база күүседкен. Пландан ажыр 135 мүн рубльдің кулинария кылыгларын саарган. Бо чедиишкиннерни коллективте бот-орулга-чарылгалыг будурулгелер болгаш ээлчеглер аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастаанының түннелинде чедип алган.

Кызылдың № 4, 6, 10 столоваялары, «Огонек» кафе, «Улуг-Хем» болгаш «Кызыл» рестораннар боттарының социалистиг хүлээлгезин болгаш планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседкеннер. Ылаңгыя № 10 столовая-биле «Огонек» кафени онзалап демдеглеп болур. № 10 столовая алдыгы бот-орулга-чарылгалыг будурулгеге хамааржып турар. Бо будурулге 1973 чылдың планын хуусаазындан дөрт хонук бурунгаар 102,4 хүү күүседкен. Бо будурулгени мергежилдиг ажылдакчы А. И. Зюзина удуртуп келген. Ооң санитар байдалы, белеткеп турар аъш-чемнериниң шынары эки. Мында повар Р. Горева, буфет садыгжылары Г. Герман, Панова олар болгаш өске-даа эштер ак сеткилдиг эки ажылдап турар. Ниитиниң чемненилге черинің 2 дугаарлыг будурулгези чыл планын декабрь 10-да 107,6 хүү, ооң иштинде кухня кылыгларының планын 103,1 хүү күүседкен. Ында кондитер А. Герман, повар-кондитер Л. Рыбина олар ышкаш мурнакчылар хөй.

«Чодураа» кафезинде Анна Смирнова, № 4 столоваяда Мария Садакова, Бековцева, «Улуг-Хем» ресторанда А. Рыбалкина, Б. Байыр, Ли-Ду-ху олар болгаш ооң-даа өскелер хоорайның столоваялар болгаш рестораннар трезиниң будурулгелеринде садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң мурнакчылары болуп турар. Олар боттарының байлак дуржулгазын аныяк ажылдакчыларга дамчыдып берип чоруурлар.

Кызылдың ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары чаа, 1974 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени ап турар. Ол хүлээлгеде ниитиниң чемненилге черлериниң материал-техниктиг баазазын сайырадырынче, чоннуң негелдерелгин долу хандырынче угланган хемчегларни тодаргайы-биле айыткан. Беш чылдың дөрткү чылының программазын күүседиринге коллективтиң ажыл-ишчилери бүгү күжүн угландырып турар.

К. САТ.

Түннелин үндүрген

Хамааты камгалалының талазы-биле эң эки материал дээш конкурсту республика солуннарында, телевиденіеге болгаш радиога чарлаан турган. Конкурстуң жюри кежигүннери ооң түннелин үндүрген.

«Хамааты камгалалының билиглерин—кижи бүрүзүнге» деп темага бедик утка-шынарлыг, солун дамчыдылгаларны доктаамал организастап чорутканы дээш, бирги шаңналды телестудияның политиктиг дамчыдылга редакциязынга, ийиги шаңналды Тыванның радиозунун пропаганда редакциязынга тывыскан.

Бо темага хөлбаштыр идепкейлиг пропаганда чорудуп, солуннарга шынарлыг, солун материалдарны бижээни дээш «Тувинская правда» солуннун ажылдакчызы Светлана Танхилевич биле республиканың хамааты, камгалалының штавының бүдүрүлге мастери Алексей Дыртый-оолга акша шаңналдарып тывыскан.

О. ГАВРИЛОВ.

ШАЛЫПЧЫ ИШ-БИЛЕ

Респотребсоюзтун садыг баазазы бедик үре-түннелдиг ажылдап турар. Бааза тоску беш чылдың үш чылдарының бараан саарылгазының планын 1973 чылдың ноябрь 1-де күүседкен, а эрткен чылдың планын декабрь 3-те долузу-биле боттандырган. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 4,6 млн. рубльдің бараанын саарган болгаш ооң ачызында орулга планын 6 хүү ажырган. Ниитизи-биле эрткен чылдың планын бааза 109 хүү күүседкен.

Мындыг шалыпчы ажыл-ишти хандырыкчылар болгаш чагыкчылар-биле бызыг харылзаа тудуп, хереглекчилерниң чагын долузу-биле күүседип келгениниң түннелинде чедип алган. Маная баазаның киллистер эргелекчилери эки организакчы шынарын база көргүскен.

Баазаның коллективи (директору А. Малышев, парторганизация секретары И. Поскотин, местком даргазы З. Автаева, ВЛКСМ комитединиң секретары В. Субботина) чаа чылда бедик темпини кошкаттайн, улам шудургу ажылдаар дээш амдыгааштан эгелеп складтар, секциялар аразында социалистиг чарышты калбартып, бедиткен хүлээлгелерни ажылдап кылып турар.

В. САГАН-ООЛ,
баазаның ажылчыны.

РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң эдилекчизи, коммунист Долума Хомушку Чадааның № 1 ортумак школазынга 25 чыл дургузунда ажылдап келген. Дуржулгалыг башкы школачыларга быжыг билигни бербишаан, аныяк башкыларга бодунун арга-мергежилин харам чокка дамчыдып берип келген.

ЧУРУКТА: Долума Хомушку кичээл үезинде.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«АРТИЯ»—СОВЕТ НОМЧУКЧУЛАРГА

ПРАГА. Чехословакияның «Артия» дээр парлалга чери даштыкы чурттарда номчукчуларга номнар үндүрүп бээр кылдыр тускайжыттынып турар. Парлалга чери бодунун 20 чыл ажылдап келген үезиниң дургузунда 100 миллион кезек ниити тиражтыг беш мүн ажыг номну парлап үндүрген.

«Артияның» делегей улустарының хөй-хөй дылдарынга Прагага парлап үндүрген номнары хөй-хөй чурттарга калбаа-биле үнелеткеш, сураглыг апарган. Оларның чуруқ кааслалгазы болгаш парлаттынган шынары делегей делгелгелерінге, ярмаркаларынга үнелеткеш, дээди шаңналдар-биле хөй удаа демдеглелип келген.

Сонуургаңчыг хөй-хөй номнарны 1974 чылда «Артия» орус дылга парлап үндүрер. «Славян тооллары», делегейниң үнүш, амытаннар аймаан чехословак авторларның бижээн эртем-тайылбыр номнарын парлап үндүрер.

КУБАНЫҢ БАРААННАРЫ ДЕЛЕГЕЙ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

ГАВАНА. Эрткен чылын делегейниң он алды ярмарказы болгаш делгелгези болган, Анаа киришкеннер Кубанын үлетпүр продукциязы-биле болгаш калбак хереглеп бараннары-биле танышкан.

Куба Республика делегейнин Лейпцигке, Брюгге, Будапештиге болгаш социалистиг чурттарның өске-даа хоорайларынга болган ярмаркаларынга киришкен, бодунун бараннарын Японияга, Испанияга, Швецияга, Перуга, Сирияга болгаш Алжирге база челиишкиниг делгеп көргүскен.

Революция куба улуска национал болгаш социал хосталганы берген. Куба ооң-биле чергелештир чурттун экономиказынын чаңгыс талалыг хөгжүүрүн соксаткан. Улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда экспорттун кол адыры — чигир бүдүрери база казылда-тывыш, металлургия, пөс аргыыр, балыктаар үлетпүр улам хөгжээн.

Америк дипте аныяк социалистиг күруне-биле ажыктыг садыглажыышкынны калбартырын капиталистиг чурттарның садыг-үлетпүр черлери аажок сонуургап турар. Делегей рынгунга Кубанын туруштары чылдын-на улам быжыгып турар.

(СЭТА).

«ПОЛЬФАНЫҢ» БАРААННАРЫ

ВАРШАВА. Польшаның эмнер бүдүрер каттыжыышкынының бүдүрүп турар «Польфага кылган» маркалыг эмнерни делегейниң 100 чурту билир апарган. Ветеринария эмнерин бүдүрери каттыжыышкынның ажыл-чорудулгазының база бир чугула адыры апарган. Мал ажылының хереглелдеринге «Польфанын» бүдүрүп берип турар эмнери, витаминнери, мал чеми болур холуксаалары ооң кылыгларының ниити хемчээлиниң 15 хире хуузу боп турар. Витаминнер болгаш минералдыг дустар, холуксаалыг бүдүмелдер — «польфамикстер» аажок хереглеттинип турар. Ындыг бүдүмелди мал чеминге холуурга, малдың өзери дүргедээр, организмниң аарыгларга шыдамыы база күштелир.

САДЫГЛАЖЫР ХООЧУН ӨҢНҮК

БЕЛГРАД. Белградтың садыг каттыжыышкыны «Минел» — Совет Эвилели-биле даштыкы садыг харылзаа 15 чыл дургузунда тудуп келген. Ол каттыжыышкын Совет Эвилелинге трансформаторларны болгаш трансформаторларның көжүлда станцияларын садып турар.

Совет даштыкы садыг черлери-биле болгаш организациялары-биле «Минелдин» харылзаалары улам хөй хевирлиг боп турар. «Минел» сөөлгү үеде чаа-чаа продукцияларын — хлеб заводтарынга ажыглаар бүс котёлларын болгаш автоматтыг шугумнарын берип тургаш, Совет Эвилелинге садар бараанналарын көвүдеп турар.

Каттыжыышкынывыстың төлээлекчилери экономиктиг кады ажылдажылга талазыбиле Совет-югослав комитеттин ажылынга идепкейлиг киржип турар. Дем каттыштырып ажылдап турарывыстың түннелдеринге сеткиливис ханып, чаа чылда өл улам калбарып, ханылаар дээрзинге идегеп турар бис деп, «Минелдин» удуртукчуларының бирээзи Слободан Тонич СЭТА-нын корреспондентизинге медеглээн.

КУБА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубага революция тиилээнікиң 15 чыл ою — бодунун национал байырлалын Куба январь 2-де найысылаалдың Хосе Марти аттыг революция шөлүнге шериг парады-биле демдеглээн.

Хүндүлүг индирде — Кубанын Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазааның премьер-министри Фидель Кастро, Компартияның болгаш Революстуг чазактың удуртукчулары, хөй-ниитинің төлээлекчилери база ССРЭ-ниң төлээлери болгаш өске-даа чурттарның юбилейжи байырлалга барган төлээлери.

Кубанын Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, Кубаның Революстуг Чепсектиг Күштерінің министри Рауль Кастро сөс алган.

«Революциявыстың демдеглелдиг чылы келген хүнүң келир үеже улуг бүзүрелдиг көрүп байырлап турар болгаш социализмче, коммунизмче бүзүрелдиг чоруп орар-дыр бис». Бистің революциявыс дээш амы-тынын берген мун-мүң демиселчилернин күзел-бодалдарын ол херек кырынга боттандырган. Революция эрге-чагырганы алганы-биле доозулбаан, харын колониализм болгаш неоколониализм турган үеден бээр чуртка онаашкан экономиктиг, социал сорулгаларны шиитпирлеп эгелээн бис деп, Р. Кастро медеглээн.

Эрткен чылларда революция улуг айыылдарга болгаш бергелерге таваржып турган. АКШ-тың бисти экономика талазы-биле кызагдаары ам-даа үргулчүлеп турар.

15 чыл эрткиже кыжаныышкыннар, агрессия болгаш чөңгээлер турбуже, экономиктиг кызагдал турбуже, Кубаның революциязы кажангызындаа артык быжыккан деп, оратор чугаалаан.

Бистің революциявыс социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Ленинниң өндүр улуг Төрээн чуртунун—Совет Эвилелинин дузаламчызынга оргаланмаан болза, боттанып шыдавас, чөңгээлерге болгаш бүзүрелге удур туржуп шыдавас турган деп, Р. Кастро демдеглээн.

Парадка кургаг чер шериглериниң, агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң, Шериг-Далай Күштериниң кезектери, «күш-ажылдың аныяктар армиязының» отрядтары, революстуг национал милициянның кезектери киришкен. Шериг парады республиканың Шериг-Агаар Күштериниң реактивтиг самолёттарының шөл кырында агаар делгеминге ужуп эткени-биле доозулган.

Гаванага болган парад Кубаның Чепсектиг Күштериниң күчүзүнүң, боттарының күш-ажылчы улузунга, Коммунистиг партиязынга, Революстуг чазааңга олардың шынчызының чайыннанчак илерели болган.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

ИЗРАИЛЬГЕ СОҢГУЛДА БОЛГАН

РИМ. (СЭТА). Израильге январь 1-де кнессеттің (парламент) соңгулдазы болган. Ооң баштайгы түннелдерин Израильде чарлап дыннаткан. Кнессет бодунун составында 120 депутаттыг. Боттуг барымдаалардан алгаш көөрге, чагырыкчы ажылдың партия элээн хөй олуттарын оскунган, ынчаарга чазак эвилелинде бактаап турар ооң өске партиялар парламентиге мооң мурнунда олут туруштарын хевээр алган.

Кедергей барын үзелдиг партиялар эвилели «Ликуд» кнессетке төлээлекчилериниң санын элээн көвүдедип апкан.

Чижеглей алган түннелдерни өзугаар алырга, партияларның чаңгызы-даа бадылаашкыннарының хөй нуруузун албаан, ооң түннелинде база-ла коалистиг чазак тургустунар.

ЧАСКЫ ДЕМИСЕЛ ПРОГРАММАЗЫ

ТОКИО. (СЭТА). Чаа чылды Японияның ажылчы чоннары «1974 чылда япон ажыл-ишчилериниң часкы шавар халдаашкынын акша үнезиниң кудулаарынга удур бүгү улустуң демисели болдураал!» деп лозунгуг уткаан.

Каттышкан часкы демисел эрттиреринин комитеди улус массаларының амыдырылга чугула эрге-ажыктарын камгалаар дайынчы демисел чорударының программазын амдыгааштан-па төлевилеп алган. Сес миллион 300 мүн хире кижини эвилелдештирип турар профэвилелдерниң төлээлекчилери ол комитеттің составында бактаап турар. Часкы шавар халдаашкынның баштайгы чалгыы чуртка февральды соөлзүредир — март эгезинде эртер. Ол демиселди база-ла эрткен чылдардаазы дег, Японияның профэвилелдериниң кол чөвүлели (СОХИО), хамаарылга чок профэвилелдериниң харылзаа чөвүлели (Тюрицу рорэн) болгаш чурттуң өске-даа профтөптери баштаар.

Японияның ажылчы чоннары часкы демисел үезинде чүгле улус массаларының экономиктиг байдалын үндезини-биле экижидери дээш эвес, харын күрүнеңиң албан, бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларынга ажыл соксадыр эрге тыпсыры, АКШ-тың япон черде бүгү шериг баазаларын үзүткаары, айыл чок чоруктуң япон-америк керээзин күш чок болдурары дээш демисел чорудар деп турар.

УЖУДУКЧУЛАРНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Нефть өртээ аартай бээрге, барын чүк чурттарының ужар чүүл компаниялары ажык-кончаа тыварын эвээжетпес дээш чиик өртектиг кывар чүүл тыварын бодай берген. Чамдык компанияларның шериг ужар чүүлүнге ажыглаар, частыышкынга айыылдыг «ЖП-4» маркалыг кывар чүүлду ажыглап турарының дугайында дыннадыглар биллинин келген. Франциянның доктаамал ужудуушкуннар кылыр ужудукчуларының национал профэвилелиниң кежигүннери ындыг кывар чүүлдүг самолёттарга ужудуушкун кылбас деп, ук профэвилел медеглээн. Өртке удур тускай система-биле дериттинмээн пассажир самолёттарынга ындыг кывар чүүлдү ажыглаары аажок айыылдыг деп, француз ужудукчулар демдеглээн.

ХУРААП АЛГАН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Монтевидеода номнар биле пластинкаларның национал 14-кү ярмарказы боп турар. Анаа Уругвайның чагырга черлери деңшилгелиг хөй-хөй авторларның чогаалдарын хавырып алган. Марксизм дугайын, Сальвадор Альекленің дугайын чугаалаан ийикпе. Чилиде болгаш Уругвайда байлалды шугумчүлээн материалдарны база дөгере хавырып алган.

КНО-НУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАИР. (СЭТА). КНО төлээлекчизиниң дыңнатканын өзугаар алырга, ЕАР-ның шериг министри Ахмед Исмаил Али биле КНО-нун Чоокку Чөөн чүкте онза күштериниң командылакчызы Энсио Сийласвуонун аразынга ужуражыышкын болган. Дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы чөрчүп үрээр үүлгедиглер санының көвүдеп турарынга болгаш Чоокку Чөөн чүк талазы-биле чугаалажыышкыннарның Женевага болурээлчээнге хамаарышкан айтырыгларны ол ужуражыышкынга чугаалашкан. Беседага ЕАР-нын кол штавының начальниги генерал-майор Абдель Гани аль-Гамаси киришкен. Израильдің камгалал министри Даян-биле чугаалажыр дээш Сийласвуо Тель-Авивче чорупкан.

Дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы чөрчүп үрээр үүлгедиглер Суэц каналының барын, чөөн-даа эриктеринде көвүдеп турар болгаш январь 1-де 72 четкен. Каир — Суэц аразында оруктуң 101 километр демдектиг девискээринге болгаш Исмаилиянын мурнуу-барын талазында девискээрге талалар артиллерия-биле боолашкан таварылга 22 болган.

Египет шериглер израиль шериглериниң бурунгаарлаар болгаш Адабияның барын талазында девискээрге туруштарын экижидип алыр оралдажыышкыннарын ойтур шапкан деп, КНО төлээлекчизи медеглээн.

Парижтің Орли аэропортунга адаккы каът оран-савалаларының бирээзинге электри дамчыдылгазының шугуму улажы бээрге, өрт хып үнген. Европаның эң чаа аэровокзалдарының бирээзинин хөй санныг залдары болгаш оран-савалары долдур ышталы берген. Ооң пассажирлерни болгаш албанхаакчыларны чайладып үндүрген.

От-биле хөй шак дургузунда демисежип келген соонда өртту арай деп өжүрген. Аэровокзал аажок когараан. Ооң чөөн талакы оран-савалары шупту үрелген.

ЧУРУКТА: Орлиге болган өрт.

Кейстон — СЭТА-ның фотозу.

ЧИЛИ: үүлгедиглер үргүлчүлеп турар

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили солдаттар Сантьягонун Чили университединиң чанында психиатрия клиниказынче халдааш, ооң директору доктор Андрес Вареланы тудуп, кара-бажыннап алган деп чүве Буэнос-Айресте келгеннериниң чугаалаанындан биллинген. «Бүтпес идегеттерни чажырып турган» деп сыддаглааш, Вареланы буруудадып турар.

Эмчилер Мария Монтаньес болгаш Антонио Вуд-биле катай ол клиниканың хөй ажылдакчыларын база тудуп,кара-бажыңнаан. Туттурганнарны дерзин хинчектеп, анаа электри күжүн ажыглап турар.

Солдаттар ол университеттің медицина факультединге база халдааш, хөй студентилерни тудуп хоругдаан. Хоругдатканнарны ужар чүүл баазазы «Эль-Боскеге» аппаргаш, хинчектеп, дорамчылаан. Эмнелге чери «Хосе Хоакин Агирреге» халдаашкын болган соонда хөй санныг медицина ажылдакчыларын база ынчаар аппарган.

Сантьяго кара-бажыңында 90 хереженни хоругдап турар. Шериг идегеттер оларны «өлүрүкчү үүлгедиглер кылган» деп ялалап турар дээрзин көргеннер дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Шериг сулчээчилериниң баштыңы генерал Пиночет чаа чылга таварыштыр радио, телевидение дамчыштыр «угуудуг» чугаалааш, чили патриоттарны катап аажок нүүлдээн. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Сантьягодан дыңнатканын өзугаар алырга, дүжүрткен Улусчу чаңгыс эң чазааның талалакчыларынга удур дерзин хемчеглер алырын шериг сулчээчилер кошкадыр дивейн турар деп, ол генерал медеглээн.

Москва, Дербеневская Набережная, бажың 1/2

Бистиң чуртувустуң найысылалы Москва хоорайда Дербеневская Набережная кудумчузунда (соңгаларындан көөрге, Москва хемниң оожум агымы көстүп чыдар) 1/2 дугаарлыг бажында РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне циригинде тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Владимир Базыр-оолович Оскал-ооллуң өг-бүлези чурттап турар.

Бо өг-бүлениң онзагай чүвези — кижи болганы артист: уругларның өзи Дүзенмаа Сувановна цирк артизи, оглу Юрий Оскал-оол Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, ооң кадайы Надежда Красная — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, ССРЭ-ниң Академиктиг Улуг театрының ыраажызы.

Бүгү москвачыларны-биле бир дөмей, Владимир Базыр-ооловичиниң бажыңында чаа чылдың шивижигежинин оттары шагда кыпкан — Чаа 1974 чылда бистиң өг-бүлевистиң амыдыралы, ажыл-агыйы кайгамчык чараш кылдыр каастаан шивижигеш ышкаш магалыг болзуп деп йөрээгеш, тургузуп каан шивижигештиң чанында Надя биле Юрийниң бичии кызы, борбак чаактыг Долаана ойнап, кырган-авазындан чаа тоолдар ыдарын дилеп, чүгүрүп турар.

Чылдык черни айлык, а айлык черни хүнүк кылдыр чыыра тыртып кээр техниктиг депшилгениң хөгжүлдези биске бардан болуп турар бо хүннерде Оскал-ооллуң өг-бүлези-биле чугаалажыр, чаа чылдың интервьюзун алырыбиле Кызылдан Москва чедир 7 шак дургузунда үжудуп, шак-үе чарыгдаан херек чок.

Чаа чылдың эгезинде хоорайлар аразының телефон станциязының дежурныйы, Ленин орден хөрээн каастаан Мария Григорьевна Мамаевадан Москва-биле мени улап, Оскал-ооллар-биле чугаалаштырарын дилеп, Владимир Базыр-ооловичиниң үүн, кожа бажында телефонда ышкаш, аажок тода дыңналып келди.

— Чаа чыл-биле! Чаа-чаа чедишкиннер, аас-кежин-биле, Владимир Базыр-оолович!

— Силерни база шак-ла ындыг күзээшкиннер болгаш Чаа чыл-биле!

— Силерден Чаа чыл интервьюзу алыр даалгалыг кижи мен. Айтырыгларыны катаптаан хөрээ чок боор. Чүнү айтырыксап турарым силерге билдингир боор деп идегеп тур мен.

Владимир Базыр-оолович мынча дедир:

—1973 чылды Америкага уткуп турган болзувусса, а бо Чаа чылды бажыңывыска, Төрээн чуртувуска уткудувус. Чүнүк-даа мурнунда эрткен чыл дугайында каш сөс. Бистиң цирк бөлүүнүң артистери Краснодарга, Архангельскиге, Ереванга, Бакуга чедишкиниг ойнаан. Чонга бараан болуру — чолдун экизи дижир болгай бис. Бис көрүкчүлериниң сонуургалын, адыш часкаашкынын чаалап ап, совет цирктиң оске-даа мастерлери-биле кады чедишкиниг ажылдадывыс.

А уткуп алганывыс 1974 чыл бистиң болүктүң артистериниң мурнунга улуг харысалгалыг чыл. Бис, Төрээн Тыва-вистың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, Совет Тыванын 30 чыл оюн чогаадыкчы ажылывыска чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуур үжүрлүг бис. Чылдың эгезинде Москва цириги-ниге эгелээр «Адалары болгаш уруглары» деп аттыг цирк программазынга киржир бис. А оон соонда солун программаны тургузуп алгаш, көжер цирктиң коллективи-биле кады ак-көк Саян сыныарын ажып. Тывага аалдап чедер планныг бис. Ол көжер цирктиң программазын, ажылының планын тургузарын Тыва АССР-ниң чазаа менээ даасканы. Республикамга эң солун цирк номерлерин чедирер дээш ажылдап эгеледи. Оюн көргүзүүн Ак-Довуракта эгелеп алгаш, Кызыл хоорайга доозарын, артистерге Тываның чурумалдыг бойдузун көргүзер, кайгамчык кижилери-биле таныштырарын база планнап турар улус бис. Шагның чаагайында, хүнүң экизинде көжер цирктиң ареназынга үжурашкыже бистиң артистеривистиң эң эки күзээшкиннерин номчукчуларга дамчыдып хорүнер — деп сөстер-биле Владимир Базыр-оолович чугаазын доосту.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Сергеевна Красная телефон данзазын тудуп алды:

— Чаа чыл бичии мурнунда ССРЭ-ниң Улуг театрының скрипачылар ансамбли-биле төрээн Тывамга чедишкиниг өөн көргүскенимни демдеглексээн мен. Ол 1973 чылда мээң эн солун аян-чоруум болган. Ансамбльдиң удуртукчузу Михаил Пархомовский-биле ужуп чанар дээш самолётка олуруп турувуста: «Сээн чуртуң, сээн чоюн магалыг-дыр. Эш хуузунун, чылыг хүлээн алышкыннары дээш четтирдим, Надя» деп чугаалаан чүве.

1974 чыл. Бо чылын Совет Эвилелиниң хөй хоорайларынга ырлаар мен. Киевке часкаан, Вильнюска ол черниң иниги ыры-биле Моцарттың «Реквием» деп чогаалын күүседир мен. Аңаа үк республиканың талантылыг дирижёрларынын бирээзи Домаркис дирижёрлаар. Бо хүннерде режиссёр Морозованың удуртулгазы-биле Бизениң «Кармен» деп операзында Микаэланың партиязын белеткеп тур мен. Ол чогаалды РСФСР-ниң алдарлыг артизи Юрий Симонов дирижёрлаар. А чаа чылда Тывага каш удаа баар, Тыванын 30 чыл оюнда чаа солун чогаалдарны көрүкчүлерге бараалгадырын планнап турар мен. Мээң ырлаарымны дыңнаксаар көрүкчүлерге, артистерге, эш-өөрүмге: «Чаа чыл-биле, чаа-чаа чедишкиннерни күзедим!» деп дамчыдарын түнелиннде дилеп, Телефон дамчыштыр интервьюну журналист Алексей ЧАРАШ-ООЛ белеткээн.

ЧУРУКТА: В. Б. Оскал-ооллга удуртканы тыва цирк бөлүү. Авторнуң фотозу.

«ХУУЛГААЗЫН ЯБЛОКТАР»

Уругларга ш и и

Республиканың хөгжүм-шиин театры школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде «Хуулгаазын яблоктар» деп тоол-шиини үндүрүп эгелээн. Ук шиини сураглыг чехословак тоолчу Иозеф Ладаның «Каттырынчыг тоолдар» бөлүүнден үндезилеп М. Берегова бижээн. Шиини режиссёр Н. И. Баль тургускан.

...«Чырык чер кырынга каасков, аныяк чалыы Веленка деп уруглуг Антонин деп хаан чурттаан чораан» дээш тоолчу Габадей ирей бодунуң тоолун эгелээр. Тоолчунуң чугаазында болуушкуннарны артистер ойнап күүседир.

Даңгына Веленка чассыг хедер кылдыр кижизиттинген. Ядыы чалча кадай Бартачкованың оглу Понза даңгынага ынакшаан, хаанга канчап күдээ болурунуң аргазын ол тыппайн турар.

Антонин хаанның ролюн РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи И. С. Забродиниң, даңгынаның ажаакчызы Подроукшова шыванчыны Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазановың, Яробачектиң ролюн Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Ф. Котовтуң, хаан паштанчызы Бребурданың ролюн артист С. Е. Лифановтуң болгаш оске-даа артистерниң ойнааны мактаныг. Шиниң кааскалгазы, ойнакчыларының идик-хеви черле чогумчалыг.

Ынчангаш «Хуулгаазын яблоктар» деп тоол-шиин чаа чылда уругларга үнелиг белек болган. Кызылдың школачылары чаа шиини дыштанылга хүннеринде сонуургап көрүп турар.

М. СААЯ.

ЧУРУКТА: «Хуулгаазын яблоктар» деп шиинден көргүзүг.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Ровнону хосташкан аттыг шериг корпузунуң хоочуннарынга

1974 чылдың февральдың 2-де корпустуң хоочуннарының чарлап каан ужуражыышкынын Украинаның Коммунистиг партиязының Ровно хооркомунуң саналын ёзугаар 1974 чылдың май 9-че шилчиткенин силерге дыңнадып тур бис. Ийи улуг байырлал — хостаанының юбилейи биле хоочуннарының ужуражыышкынын катай эрттирери таарымчалыг деп санааш, ол хуусааны соңгаарлаткан.

Ровно хоорайны хостаанының 30 чылынга холбаштыр Украинаның КП-зиниң хооркому алдыгы гвардейжи аттыг шериг корпузунан чүгле 6—8 кижини тус-тузунда ол юбилейге чалаан, ол чалаалаларны аңаа баар удустуң кижи бүрүзүнге тус-тузунда хоорком биле хооркүүсков боттары чорудар.

Ол ышкаш аңаа киржирбиле Оренбургтан, Тывадан болгаш оске-даа хоорайлардан 3—5 чедир составтыг төлээлер чаладыр.

Хоочуннар ужуражыышкынының 1974 чылдың февраль 2-де эрттирер кылдыр тургусканы план олчаан оскерилге чок арткан. Ынчалза-даа Ровно хоорайда чурттап турар хоочуннар Чөвүделиниң кежигүннеринге хоорком болгаш хооркүүсков ол улуг байырлал — корпустуң хоочуннарының ужуражыышкынын эрттиреринге эн-че идепкейлиг киржирин аазаан болгаш элээн кай хемчеглерни ол планга немей киирерин боттарын дугайты саналдаанар.

Боттарывыстың талавыстан эштерден дилээривис болза, фото-чуруктарын болгаш анкеталарын долдуруп чорутпааннар мылдыг адресче чорудар-дыр:

Ровно хоорай, Ленин кудумчузу, бажың дугаары 156, квартира 24, И. М. Наумовка.

Корпустуң хоочуннарының альбомун үндүрери ында чуруктар чогундан саадай бергеш. План ёзугаар көрдүнген өске хемчеглерни ровножулар доозуп турар болгаш бистиң ужуражыышкынывыска дээр белен болу бээр.

И. М. Наумов, П. П. Макларов, И. Г. Михаленко — 6-гы гвардейжи аттыг шериг корпузунуң хоочуннар Чөвүделиниң кежигүннери.

КУУ КУШТАР ЧҮГЕ ТАНЦЫЛААРЫЛ?

Одесса областың мурнуу чүгүне муң-мун куулар кыштаглап артар. Олар колдуунда-ла далай чоогунда Алибей, Сасык, Шаганы ышкаш улуг-улуг хөлдерге турлагжыырлар. Аңныыр ажыл-агыйларының ажылдакчылары чалгыныг аалчылар дугайында сагыш чоап турар. Олар вертолеттардан суг куштарының кыштап турар черлерин хайгаарап, аъш-чемни октап берип турар.

— Бир-ле катап ужудуп чорааш, солун чүве көрген-дир бис—деп, областың анчылар болгаш балыкчылар чөвүделиниң улуг хайгааракчызы А. П. Куприенко чугаазлады.—Сасык холдүң хараалчаларынга элээн хөй куулар бир янзы танцылап эгеледи. Хар дег аккыр чараш куштарның бир чамдызызы хараалчаның ортузунга эштип турда, өскелери доштуң мырынай кыдыынга «танцылап, самнап» эгеледилер. Удаваанда эжинтен болгаш танцылаан бөлүктер бот-боттарын солчуп алдылар.

Чүге ынчал турганнары ол? Куулар төгериктей эштирге, суг холужуп, шимчеп эгелээр болгаш хараалчаның кыдыы улам доштадбас болгу дег. Куштар «куу халуң» ынчалдыр бичелетпейн турарлар.

В. ГОРБАЧЕВСКИЙ, (СЭТА-ның корр.).

ОДЕССА.

ТАЙГАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

РАССКАЗ

Арга иштп черге кежээ эртежик-ле имир дүжүп, карңгылап кээр. Бо кежээ базала ындыг болду. Адар-оолбиле ийилээ одага салыр ыяш чыып турган, бир көөрүвүскеле, карангылап каап-тыр. Доорап каан чоон чудуктар майгын чанында одаг кыйында ооваланы берген чыдыр. Дүне одаары-биле эңдерик-ле ыяш чыып алдывыс. Копчуг пар сыраны ужургаш, чолдак-чолдак кылдыр одура хирээлегилээш, ийин куду төкүлеңнедир чууп бадырып турувуста, ана хөглүг чүве боор.

Эжим Адар-оол дериде берген арпын холунуң хаварык кештиг адыжы-биле чода туткаш, доорбаш чудук кырынга олурбушаан, чугаалай-дыр:

— Бо хире хөй ыаш ам Чаа чылды уткуурунга чедир чайлыг шыдаар. Тайгада-даа болза, чаңынныг оттуг чайнады ужудуп алгаш, Чаа чылды уткаай аан. Хоорайда болза, ам тулдур каастаан шиви янзы-бүрү оттары-биле ана каракты чылчырыкталдыр чайнап турар болгай. Бис чоонган деп бис? Улуг оттан ужуткаш, олурупкай бис. Каастаан шиви чок-ла харын, ынчалзажок аргада болду бүткен бо шивижиктериң чаражын көрбес сен бе?

Мырыңай ам чаа көрүп каан-даа чүве дег, эжимни аажок кайгаан олур мен. Оон дериткен арны-бажындан бус буругайның үнүп турар болду. Адар-оолдуң кулактары харын-даа часкыныы хевирлиг, улуг, далбыгыр. Черле дыыжызы хөлчок кижи, кулаа улуг, далбыгыр болгаш ындыг боор. Карактары улуг, дозураш, а кыдыгары кыдыраш, чаактары кыстарныы ышкаш, долбанныг кызыл, думчуу арай-ла таңдашсымаар. Черле ынчаш, хөөрем чок чараш, көрүштүг, эр ийин. Болунуң маага-боду ындыг-ла хөрлүг, улуг эвес, ортумак сыныг, кадаамыр кижи. Ол хирезинде күшпылалы аажок. Аңнап чоруткада, ийи эликти аткаш, ийи эктинге чайлыг чүктеп эккээр эр боор, кады ажылдаарга, черге аңнап, диинпеп чоруурга, хөглүг, эрезе магалыг. Ажылдап турда ана арлыр.

Одагның олун чүшкүрүптүм. Кургаг шагбаннар хөлеп хывар орта, өшкеп кезектер база катап аразында сымыражып, дылын кызаңнадыр уштуп эгеледилер. Чайнап үнген чалбыраан оттан кыры хархыраа апарган майгынның ээзизи көстү берди.

— Чүнү канчаар бис? Чаа чыл мырыңай думчукта келдиле—деп, Адар-оол айтыра-дыр.

— «Чүнү канчап» деп чүн боор, Чаа чылды уткуур апаар бис—деп, бодумнуң база-ла сеткилим дүвүрексээнин эжимге эскертпес аянбиле тоомча чок хевирлиг харыыладым.

Кижим ыыт чок, «Прибоюн» бурулаыр соруп каап олур он. «Шынап-ла чүнү канчаарыл?—деп, мен база бүдүү иштимде боландым.— Бригадириис Чаа чыл бүдүүзүнде ыаап-ла келир деп мыпдаа аазаан болгай. Канчан келбес болду ол?»... Ол аразында Адар-оол мээн бодалымны билген-даа чүве дег, чугаалап үндү:

— Бригадириис черле канчап келбес болду? Сөглээн сөзүнге ээ болур кижи деп, мен опу ынчаар бодаар ийик мен. Чок. Чарыжык, ол черле келир, көргей-даа сен. Биске күш-хүнезин база эккээр болду чоп. Кол зоотехник Алдын-кыс база чедип келзе хөннү. Ол-даа тулган кыс аа. Чарыжык?

Кижим ыпча дээш, чүү дээр эвес деп маанаан шинчилиг, менче кайгап алган олур он.

— Алдын-кысты тулган кыс дээринге мен база чөпшээрежир мен—деп, бодумнуң база-ла сеткилим.—А ол та кымга ынак. ооаун кижи биле эвес. Ынчаарга бригадир Ыыды-оол чедип келир чалап чок. Демги тулган кыстың келири та кандыг. Бо соокта, ыындыг ырак тайгаже ол чорүп олурар деппе?

— Ыындаа күзүн совхоз төвүнге чорааш. Алдын-кыс-биле дыка хөөрешкилээн мен. Чаңнап орда, ана чаш хаактын бажы дег кыс боор. Чазык, чугаакыр. оюн-баштактыг. «Силерниң бригадаларга албай баар мен. Ажыл-херээнни көрүп турган, ынчан таптыг хөөрешкей бис аан» дээш, караан баспаан каан чүве. Та канчаары ол ийик.

— Аас-биле аал көөрүп, дыл-биле ыт ужуруп олурган херек бар деппе. Улуг оттан чыжыраадыр ужуткаш, чиң шайдан хайындырып, чаглыг эттен дүлүп турар херек. Чаа чылды уткуурунга чедир дорт-ле шак арты ышкажыл. Мэйгын иштп база сооду, изиг-демирге от салбааже хоржок.

Ажылдан кириптивис, Адар-оол кара кочалга хар эккеп, даштын улуг одагда эргизе берди. А мен майгынче киргеш, деңчырыдып алгаш, бичии изиг-демирни одаптым. Азып каан турган, карманнан чоруур радиоприёмникти ажылдадыптым. Москвадан сөөлгү медээни дамчыдып тур. Бистиң эргин четпес делгем чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан Чаа чылга рапорттарны дамчытты. Чурттун кайы-даа булуңунда совет кижилер карак кызыл ажылдап, планын база алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткенин дыңнаарга, өөрүнүүгүдүр.

Адар-оол ол дамчыдылганы дыннап олура, чугаалады:

— Бо шакта бистиң дугайывысты кым-бир кижи сактып, чугаалап олурар ирги бе?

— Чугаалап турар чадавас —деп аңаа харыыладым.— Бистиң республиканың Чаа чыл рапорттарынга сээн дугайыны чугаалаан турар ужуруг. Чүге дээрге сен назактың дээди хавыяазы — Ленин орденн-биле бо чылын шаңнаттың. Төрүүр 100 баш ивиге оваштыр 110 анайны алдың. Ол дугайын ыыттавайн баар ужур чок.

Эжим кезек ыыт чок олура, менче кажаржыгыны көргеш, караан баскаш, уламчылады:

— А сени база чугаалаар апаар. Бис ийилээ чаңгыс бригадада кады ажылдап турардыр бис. Сен Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденни алдың чоп...

Одаг кедезинде килчеп баштыг тайга ыындыдан ам-даа төгериктелап четтикпээн чаа ай бакылап үүнүп келди. Оон моңгүннелчек чырыы чер кырынче куттулгаш, ыындыда-ла ак харлыг арга иштин дам-дам ак чайт кылдыр чырыдыпты. Ай-дыны аажок. Дээриңи хиндиинде хир безин чок. Дээр тиинде сырый сылдыстарың карактарынын чидин аажок апаргаш чивенейчип тургулаар. Кышкы аргала сыг дээр сырын безин чок. Ыржымы ана ылым-ылым-на чүве. Чүгле одагда кыпкан кезектеринн дызырааны ыржымны үреп турар.

Кочалда кара шай ажа хөөрей бээрге, эскеш, от ыыдынга салып кагдывыс. База бир улуг кочалга адыг эзди дүлдувус. Бир-ле катап, ноябрь ортан чаа-ла чедип турда, Адар-оол ивилер бажы дозуп, арга иштинге чорттуп чораап, ижээн чыткан адыг кырынга барган. Ылы ижээнде адыгның чыдын апкаш, эзрип эгелээр орта, чылыг өргөөзүнге чыдыйтыр удуп чыткан даг-иргек отту чаштап келгеш, ыыт эвес ыыттан - девидээш, дашкаар үне дыыжыыр орта, үнүгүр аксыга кезенип алган турган Адар-оол улуг-октуу-биле мажаалайның бажынче ток ылгаш, даялап каан чүве. Кедергей-ле улуг даг-иргек. Чыткан теве аксынга камгыыл киргеп деп чүве ол-ла болгай. Семизин чүү дээр!

Үнүп келген шала чемирик ай ам мырыңай бээлеп кээптир. Сактырымга, айдыны дам барган-даа ышкаш. Дөө ол тайганың ыйылак ыжык оюмунда дүннеп, кылын хар каскан иилеривистиң барааны кара-шаар апаргаш көстүп турар мыңдыг.

Адар-оол-биле бис ийилээ бо Моцгүлек тайгазынга ивиге каларып эгелээш, та чеже катап мыңдыг аяс, айдың дүнелерин одаг чанынга эрттирдивис ыйнаан. А кол-ла чүве оп беш чылдарның дургузунда мүн-мүн баш ивини төрээн совхозувуска өстүрүп бергенивис болгай. Ивиге каларып, бригадир Ыыды-оол ашактың бригадазынга келирде, мырыңай баллырбээжек, кок-кажык оолдар-ла болгай бис. Бо-ла чыдын чытпас ивиге мал-биле сүржүр дээш, үениң эрткенин безин орта билбейн баар-дыр. Ам мырыңай ат-сураглыг, алдар-хавыяалыг кижилер апарганывыс бо ышкажыл. Бо чыл биске шынап-ла ойза өөрүшкүнүн чылы болган...

— Ой, дөө ол, көрем—деп алгыра бергеш, Адар-оол мээн бодалымны үзе кирипти. —Көрдүң бе, дээрде «Спутник» ужуп бар чор.

Шынап-ла бичии чырыткылаңчак сылдыс бисче караан баскан ышкаш, чивенейнип, дээрде дүргени аажок. Чөөн чүүче шиглей ужугун бар чор.

—Ол бистиң «спутнигивис»-тир.

— Ийет, бистиң. Магалын аа! Совет эртемнин чедишкини ол-дур.

Манап-ла, манап-ла олур бис. Сураг, сураг. Кижи маанаарга, үениң үрү хөлчок кылдыр сагындырер. А оон кадында шак өжүтээр ынчанган чүве дег. «12» санче шакыладып бар-ла чыдар. Дүнекинин 23 шак хапканда, улуг оттуу улам-на чайнадыр ужудуп кааш, шайлыг, быдаалыг кочалдарывыс алгаш, майгынче кире бердивис.

—Келбес хейлерян чеже маанаар— дээш, кижим ам-на чөгел төткен хевирлиг, кочалда чаглыг эзди эзе берди. Таптыг-ла ынчан чиктин сүргей бир-ле үн дыңналды.

Эжиң аксынга чем эреп чыткан кызыл думчуктуг, ак ыт бажын ковайтып, кулаан сүвүрээртип дыңнаалай-дыр. Уулаан азы буулаан-даа ышкаш демги үн база катап дыңналып келди. Ыттарывыс дашкаар үне халышты. Бис база майгындан үүнүп келдивис.

Ол аразында «А-у-у» дээн бир-ле кижиниң кыйгызы тода дыңналы берди.

Удаваанда-ла үр манаткан аалчыларывыс бо келдилер. Оларның мунган аттары-даа, боттары-даа ак шаг. Үш кижи: бригадир Ыыды-оол, кол зоотехник Алдын-кыс, салбыр эргелекчизи Кара-оол.

— Чаа чылдың амыр-мендизин эккелдивис — деп, бригадир мендилешкен соонда, отка холун чылытпышаан хөөрей-дир.

— Бисти келир деп манап турдуңар бе, ынчаш?—деп, Алдын-кыс чазык чаңнап, айтырды.

— Канчап манавас боор!—деп, Адар-оол дегийт-ле харыылады он.—Келир деп аазаан-на болгай силер.

— Бис мырыңай четтикпейн манап турдувус!—деп, мен эжимге немеп кагдым.— Бо хире соокта, ыындыг ыракузак орукка тоовас, кежээ-ледир силер аа?

— Соок чок чүве ышкажыл! —деп, Алдын-кыс баштактаны аарак хөглүг харыылады.—Күзел турда, черниң ыраанда чүү боор...

Адар-оол менче көргеш, өөрүшкүлүг хүлүмзүревишаан, бүдүү караан базын кагды. Мен чүвениң үжурун чүгле ынчан билип кагдым.

Бригадир Ыыды-оол шагыынче көргеш, алгыра берди:

— Чаа, оолдар, Чаа чылды уткуурунга чедир 30-не минута арткан-дыр. Силерге аяк соңнуг-даа, азыктыг-чемниг-даа аалдап келген улус бис. Ал бодуңар амыр-менди, кадарган малыңар онча турган, магалыг-дыр. Ам чүү боор, олча-омактыг эрен чылды удээр, кежиктиг Чаа чылды уткуур апаар-дыр бис. Чиң шайдан, чигир-боорзактан салып турарла болгай.

Ырак суурувустан чаа чылды таварыштыр аалдап келген эргим, күзенчиг аалчыларывысты айдың дүне ынчаар уткуп алгаш, чайнап кыпкан улуг одаг чанынга Чаа чылды омак-хөглүг уткуп, эрги чылда кылган, бүдүрген ажылживисти түннеп, моон соңгааргы сорулгаларны чугаалажып, сеткил хандыр-ла хөөрештивис. Чонга чаа чылдың байырын чедирген чугааны, дүнекинин таптыг-ла 24 шакты каккан медээзин радиодан дыңнааш, келген өөрүктеривис дашканы бистериниң, ивижилериниң аалдар-кадыы дээш көдүрдүлер. Кижи дугайында сагыш човаашкыны деп чүвени ынчаарда медереп билип турдувус. Совет кижилер каяа-даа ажылдап турза, олар бүгү чону-биле кады, оларның дугайында чон сагыш чоап турар. Ол дугайы бо айдың дүне, черниң черинде кижилерге ойза биллинип турду.

А. КУЛАРОВ.

Телевидение

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.40—**«Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде»**, **«Часпарга чедир —02»** деп уран-чечен хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. **«Парагонну камгала»**. 14.15 — Өөнүг телекөргүзүү. Уран-чечен хөй сериялыг америк телефильм. **«Лэсси»** 3-кү сериязы. **«Аза берген хураган»**. 14.40—Өөнүг телекөргүзүү. **«Хөглүг ыр-биле, чидиг сөс-биле»**. Агитбригадаларның Бүгү-эвилел көрүлдезинин лауреаттарының көргүзүү. 16.15—**«Социалистиг кады ажылдажылганың чурттары Европага айыыл чок чорук дээш»**. 16.45—Өөнүг телекөргүзүү. **«Эш бригада»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

17.50—**«Сылдысчыгаш»**. Уругларга программа. 18.20—Мультфильм.

МОСКВАДАН

18.30—Өөнүг телекөргүзүү. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. **«Динамо» (Москва)—«Водник» (Архангельск)**. 2-ги чартыы. 19.15—**«Частың он чеди шинчизи»**. Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 8-ки сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.45—Телемедээлер (орус дылга). 20.35—Телемедээлер. 20.50—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүг телекөргүзүү. Москванын академиктиг хореография училищезинин 200 чыл болган оюнга тураскаатган байырлыг кежээ. 23.00—23.30—**«Ye»**. Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ура, дыштанылга эгеледи!»** 10.00, 11.30, **«Чартык миллиард алиби»** 13.00, 14.45, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Адыр, мана!»** 8.30, 10.00, **«Манеж хааны»** 11.40, 13.40, 15.20, **«Булуттар ындында дээр»** 17.20, 19.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ханы ынакшылдың коклазы-биле»** 10.00, 13.20, **«Чараа-чеченнер, тен чок төрүттүнер»** 11.40, **«Моортай истери»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Онтарионуң эриктеринге ужуралдар»** 12.00, 13.30, **«Тояанчы»** (2 сериязы катай) 17.00, **«Ынакшылдың чаражы»** 15.00, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Капитан Джек»** 12.00, **«Кара хаанның тывызыы»** 18.00, 20.00 шактарда.

КОНЦЕРТТИ КӨРҮНЕР!

Аныяктарның «Цыган» ансамблиниң моон мурнунда чарлаан концерти 1974 чылдың январь 5 болгаш 6 хүннеринде ол-ла айыткан шагында болурун Тываның күрүне филармониязы дыңнадып тур.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 301.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00668.